

Tohir Malik'in "Elveda Çocukluk" Eserinin Aktif Söz Varlığının Temelinde Psikolojik Analizi

Psychological Analysis of The Active Lexicon of Tohir Malik's Story "Elveda Çocukluk"

Gulbokhor KADİROVA
ORCID: 0000-0002-3134-8363

DOI: 10.5281/zenodo.17956592

ÖZET

Tohir Malik'in "*Elveda Çocukluk*" adlı eseri, Özbek edebiyatında çocukluk döneminin psikolojik, duygusal ve toplumsal yönlerini zengin bir dil ve güçlü bir söz varlığı aracılığıyla yansıtan önemli bir yapıt olarak öne çıkar. Bu makalede, yazarın çocukluk anılarını aktarırken kullandığı kelimelerin anlam derinliği, kültürel çağrışımları ve duygusal tonları analiz edilmiştir. Eserdeki söz varlığı, halk dilinden alınan deyimler, atasözleri, bölgesel kelimeler ve duygusal anlam katmanlarıyla güçlendirilmiştir. Bu kelimeler, hem bireysel hem de toplumsal hafızayı canlandırıp okuyucuda geçmişe dair nostaljik bir etki yaratır. Yazarın kullandığı dil, sadece bir anlatım aracı değil, aynı zamanda karakterlerin iç dünyasını, çocukluk saflığını ve dönemin ruhunu yansıtan estetik bir unsurdur. Tohir Malik'in söz varlığının Özbek dilinin ifade gücüne katkısı, edebiyat dilindeki özgün yeri ve dilin psikolojik işlevi üzerine önemli katkılarda bulunmuştur. Çalışma, çocukluk anılarının sanatsal ve dilbilimsel açıdan analiz edilmesi yoluyla, Özbek edebiyatında söz varlığı incelemelerine yeni bir bakış kazandırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocukluk Anıları, Psikolojik Analiz, Sanatsal Yöntemler.

ABSTRACT

Tohir Malik's *Farewell to Childhood* stands out in Uzbek literature as a work that reflects the psychological, emotional, and social aspects of childhood through a rich and expressive vocabulary. This paper analyzes the lexical choices that convey the emotional intensity and cultural depth of childhood memories. Malik's language is enriched with idioms, proverbs, regional words, and emotionally nuanced expressions that evoke nostalgia and vividly portray the spirit of the era. His use of vocabulary serves not only as a narrative tool but also as an aesthetic device that mirrors the characters' inner worlds and the purity of childhood. The study highlights how Malik's lexical richness contributes to the expressive capacity of the Uzbek language and offers a new perspective on the artistic and linguistic analysis of childhood in Uzbek literature.

Keywords: Childhood Memories, Psychological Analysis, Artistic Methods.

İlgili Yazar: Gulbokhor KADİROVA
Kurum Bilgileri: National Research University
"Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural
Mechanization Engineers Institute"
E- mail: gulbokhorkadirova@gmail.com

Başvuru Tarihi/Received: 03.11.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 19.11.2025

Giriş

Eser, bir çocuğun gözünden, hem bireysel hem de toplumsal trajedileri aktaran dramatik bir anlatıya sahiptir. Baş karakter **Qamariddin**, hayatının erken döneminde sevgi ve güven ortamından yoksun kalmış, “tirk yetim” olarak tanımlanan bir çocuktur. Çocukluğu boyunca karşılaştığı şiddet, ihmal ve suça sürüklenme, onun ruh dünyasında kalıcı izler bırakır. Qamariddin’in yaşamı, annesi ve çevresindeki yetişkinlerin olumsuz etkisiyle şekillenir. Annesi onu kontrol altında tutmaya çalışırken, çevresindeki yetişkinler ve arkadaşları onu hem yönlendirir hem de suça sürükler. Qamariddin’in iç dünyasında sürekli bir **öfke, nefret ve intikam duygusu** vardır. Bu durum onun toplumsal ilişkilerini ve hayatla olan bağlarını zayıflatır. Eserde, Qamariddin’in çocukluk arkadaşları, suç ortakları ve çevresindeki diğer çocuklarla olan ilişkileri de detaylı bir şekilde işlenir. Örneğin, Asror ve Salim gibi karakterler, onun hem yardım aldığı hem de hayatının yönlendirildiği figürler olarak öne çıkar. Çocuklar arasındaki suç, yoksulluk ve hayatta kalma mücadelesi, metinde gerçekçi bir biçimde aktarılır. **Ana olay örgüsü**, Qamariddin’in geçmişi ile bugünü arasındaki çatışma üzerine kuruludur. Çocukluğunun travmaları, onu suça ve şiddete iterken, bir yandan da hayatta kalma ve adalet arayışı ile mücadele eder. Eserde ayrıca şunlar işlenir: Çocukların suça sürüklenmesi ve toplumsal ihmaller; yetimhaneler ve eğitim kurumlarının yetersizliği; aile içi şiddet ve ihmal; suç ve adalet mekanizmalarının çocuklar üzerindeki etkisi; dostluk, sadakat ve ihanet temaları. Qamariddin’in kişiliği, hem kırılgan hem de sert yönleriyle çarpıcıdır. O, hem mağdur hem de fail konumundadır. Çevresindeki yetişkinler, çocukların hayatını şekillendirme konusunda çoğu zaman başarısız olur. Bu da Qamariddin’in **hayatla mücadele biçimini** ve **intikam duygusunu** besler. Eserde, özellikle dil kullanımı ve sözcük seçimi ile Qamariddin’in psikolojisi, çevresi ve yaşadığı şehir hayatı detaylı biçimde aktarılır. Modern ve eski sözcükler, arkaik ve tarihî ifadeler bir arada kullanılarak dönemin toplumsal dokusu yansıtılır. Ayrıca yeni sözcükler (neolojizmler) üzerinden çağdaş yaşam ve teknolojik etkiler de metne dahil edilmiştir. Tahir Melik’in “Elvido Çocukluk” eseri: Çocukluk ve yetişkinlik arasında kaybolan masumiyeti; Toplumsal adaletsizlik ve ihmali; Suçun ve şiddetin çocuklar üzerindeki etkisini; Çocukların hayatta kalma mücadelesini; gerçekçi ve dramatik bir şekilde okuyucuya sunar. Eserdeki karakterler ve olaylar, bireysel trajediyi toplumsal bir bakış açısıyla destekler ve çocukluğun kaybedilen değerlerini derinlemesine sorgular. Metin, psikolojik çözümlemeler, toplumsal analiz ve dramatik anlatımla bir bütünlük sağlar. Eser, baş karakter **Qamariddin** üzerinden çocukluğun kırılganlığı ve toplumsal ihmallerin birey üzerindeki etkisini işler. Qamariddin, küçük yaşta sevgi ve güven ortamından yoksun kalmış, “tirk yetim” olarak tanımlanan bir çocuktur. Çocukluğunu, şiddet, ihmal ve toplumsal adaletsizlik arasında geçirir. Bu durum, onun psikolojisinde derin yaralar açar ve karakterini hem sert hem de kırılgan bir biçimde şekillendirir. Qamariddin’in çevresinde yer alan karakterler de onun hayatında kritik roller oynar: **Asror**: Qamariddin’in yakın arkadaşı ve bazen yardımcısıdır. Onun cesaret ve zekâsı, Qamariddin’in planlarını hayata geçirmesinde etkili olur. **Salim**: Qamariddin’in diğer bir arkadaşı ve vicdan sesi niteliğinde. Salim, Qamariddin’in suça sürüklenmesini sınırlamaya çalışır ve olaylara farklı bir bakış açısı kazandırır. **Qamariddin’in annesi**: Otoriter ve çoğu zaman kontrolcü bir figürdür; çocuğunu korumaya çalışsa da kendi yöntemleri, Qamariddin’in hayatını daha karmaşık hale getirir. Eser, Qamariddin’in çocukluk anıları ve güncel

olaylar arasında gidip gelen bir anlatımla ilerler. Ana olay örgüsü, çocuğun geçmiş travmaları ve bunların bugününe etkisi üzerine kuruludur. **Çocukluk ve suça yönelim:** Qamariddin ve arkadaşları, yoksulluk ve ihmalle birleşen çevresel etkiler nedeniyle küçük yaşlardan itibaren suça yönelirler. Hırsızlık, gizli planlar ve riskli davranışlar, onların hayatının rutin bir parçası hâline gelir. **Toplumsal ve hukuki çerçeve:** Çocuklar, suç işlerken bile toplumsal normların ve adalet mekanizmalarının sınırlarıyla karşı karşıya kalırlar. Suçlarının fark edilmemesi, çevredeki insanların korku ve kayıtsızlığı sayesinde mümkün olur. **Plan ve strateji:** Qamariddin'in zekâsı ve liderlik yeteneği sayesinde çocuklar, hedeflerini titizlikle planlar ve uygular. Bu, hem Qamariddin'in bireysel yeteneklerini hem de toplumsal düzenin eksiklerini gösterir. Qamariddin'in ruh dünyası, eserin en güçlü yanlarından biridir. Çocuğun içsel çatışmaları ve duygusal tepkileri, şu unsurlarla öne çıkar: **Öfke ve nefret:** Qamariddin'in geçmiş travmaları, yoğun bir öfke ve intikam duygusu yaratır. Özellikle otorite figürlerine ve kendisine zarar veren kişilere karşı bu duygular belirgindir. **Vicdan ve arkadaşlık:** Asror ve Salim gibi karakterler, Qamariddin'in vicdanını tetikler ve onu bazen doğru yola yönlendirir. Bu durum, eserde bireysel psikoloji ile toplumsal etkileşimin bir örneğini sunar. **Korku ve endişe:** Çocukların yaptığı suça dair sürekli bir korku ve tedirginlik vardır. Bu, eserin gerilim unsurunu güçlendirir ve karakterlerin eylemlerinin gerçekçi olmasını sağlar. Eser, sadece bireysel bir öykü anlatmaz; aynı zamanda toplumsal sorunları da derinlemesine işler: **Yetimhaneler ve eğitim kurumları:** Qamariddin'in eğitim hayatı, kurumların yetersizliği ve çocukların özel ihtiyaçlarına cevap verememesi üzerinden aktarılır. Bu durum, onun toplumsal uyumunu zorlaştırır. **Aile içi şiddet ve ihmalkârlık:** Eser, anne ve baba figürlerinin çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini gösterir. Qamariddin'in annesi ve çevresindeki yetişkinler, çoğu zaman kontrolcü ve hatalı yöntemlerle çocuğu yönlendirmeye çalışır. **Suç ve adalet:** Çocukların suça yönelimi ve toplumun buna karşı tepkisi, adalet sisteminin eksikliklerini ve toplumsal duyarsızlığı ortaya koyar. Tahir Melik, eserinde hem eski hem yeni sözcükleri bir arada kullanarak dönemin toplumsal ve kültürel dokusunu yansıtır. Arkaik ifadeler, karakterlerin geçmişle olan bağlarını gösterirken, modern ve yeni sözcükler (neolojizm) güncel yaşamın etkilerini anlatır. Örneğin: **“Videomagnitafon”** (EÇ. s.34) – dönemin teknolojik ögesi ve çocukların girişimcilik davranışı. **“Shumxabar”** (EÇ. s.32) – dedikodu ve bilgi yayma aracı olarak çocuklar arasında kullanılan modern sözcük. **“Elveda Çocukluk”**, çocukluğun kaybolan masumiyetini, toplumsal adaletsizlikleri ve bireysel psikolojik çatışmaları başarılı bir şekilde anlatır. Qamariddin'in yaşadığı travmalar, onun hem mağdur hem de fail olarak konumlanmasına yol açar. Eser, dramatik anlatımı, psikolojik çözümlemeleri ve toplumsal eleştirisi ile çocukluk temalı edebiyat için önemli bir örnek teşkil eder. Eserdeki karakterler ve olaylar, bireysel trajediyi toplumsal bir çerçeve ile bütünleştirir ve çocukluk, suç ve adalet arasındaki ilişkiyi detaylı bir biçimde ortaya koyar. Okuyucu, Qamariddin'in gözünden hem bireysel hem de toplumsal bir deneyim yaşar. *Elveda Çocukluk*, çocukluk dönemi ile ergenliğe geçiş sürecinde yaşanan psikolojik, sosyal ve toplumsal zorlukları merkeze alan bir romandır. Eser, Qamariddin adlı baş karakter üzerinden ilerler ve onun çocukluk travmaları, aile içi ilişkileri, arkadaş çevresi ve toplumsal çevre ile etkileşimleri aracılığıyla dönemin sosyokültürel yapısını ortaya koyar. Eserde çocukların masumiyetinin kaybı, suça yönelmeleri ve toplumsal ihmal gibi temalar ön plandadır. Tahir Melik'in anlatım dili, karakterlerin psikolojisini ve olayların gerilimini aktarmada etkili bir araçtır. Sözcük seçimi ve cümle yapısı,

olay örgüsünün akışını ve karakterlerin içsel çatışmalarını destekler. *Elveda Çocukluk*, çocukluk masumiyetinin kaybı, toplumsal ihmalkârlık ve bireysel psikolojik çatışmalar üzerine derinlemesine bir inceleme sunar. Eserde Qamariddin'in yaşadığı travmalar ve çevresindeki karakterlerin etkisi, hem bireysel hem toplumsal düzeyde çocukluğun kırılganlığını ve kaybolan masumiyetini ortaya koyar. Eser, psikolojik çözümleme, sosyokültürel eleştiri ve dil kullanımı açısından akademik bir bakışla değerlendirildiğinde, modern edebiyatın çocuk psikolojisi ve toplumsal sorunlar üzerine olan katkısını anlamak için önemli bir kaynak niteliğindedir (Malik, 2019: 1-132).

Çocukluk anılarının duygusal analizi, okuyucuya çocukluk döneminin duygusal hallerini hissettirme imkânı tanır. Anılar aracılığıyla okuyucu, çocukluktaki sevinç ve hüznleri yeniden yaşar. Ayrıca, anılar arasındaki duygusal çatışmalar, çocukluk döneminin çifte yönünü göstermede yardımcı olur (Sobirov, 2017: 54). Çocukluk anılarının hatıra olarak sunulması, eserin edebî yapısını daha da zenginleştirir. Hatıralar aracılığıyla çocukluk döneminin izleri korunur, okuyucu için bu hatıraları takdir etme ve onlara duygusal bir bağ kurma imkânı yaratılır (Karimov, 201: 32). Tohir Malik'in *"Elvido Çocukluk"* (*Alvido Bolalik*) eserinde çocukluk anılarının edebî ifadesi, sadece psikolojik analiz değil, aynı zamanda kişiliğin gelişimini, içsel dünyasını ve duygusal hallerini daha derin bir şekilde anlamaya imkân verir (Joraeva, 2017: 101-112). O, çocukluk döneminin kişilik üzerindeki etkisini duygusal analiz yoluyla yansıtarak, Tohir Malik'in eserinde hafıza ve duyguların nasıl sanatsal biçimde tasvir edildiğini açıklamaktadır (Azimov, 2018 :72; Usmonova, 2020 : 56). Özbek edebiyatçısı Murodov (2019), *"Kişiliğin Psikolojik Gelişimi ve Edebiyatla İfadesi"* adlı makalesinde çocukluk dönemi ve bunun kişiliğe etkisini, özellikle de Tohir Malik'in eserinde sanatsal olarak tasvir edilen psikolojik portreleri incelemiştir. O, çocukluk anılarının kişiliğin gelişimindeki önemli rolünü göstermektedir (Murodov, 2019: 102). Tohir Malik'in *"Alvido Bolalik"* adlı eserindeki psikolojik portreleri ve içsel dünyayı analiz ederken, bu portrelerin çocukluk anılarıyla ne kadar iç içe olduğunu vurgulamaktadır (İslamov, 2019: 82; Şamsiyev, 2017: 67). Tohir Malik'in *"Alvido Bolalik"* eserinde çocukluk anılarının sanatsal ifadesi önemli psikolojik ve duygusal yönleri dayanmaktadır (Rasulova, 2018 :13). Çocukluk anılarının hatıra olarak sunulması, eserin sanatsal yapısını daha da zenginleştirir. Hatıralar aracılığıyla, çocukluk döneminin izleri korunur ve okuyucuya bu hatıraları değerli kılma ve onlara duygusal bir ilişki kurma fırsatı yaratılır (Sharipova, M. 2018)., 23).

Eserin Psikolojik Analizi

“Qamariddin chaqirganida ko‘ngli nimanidir sezib, oyoğidan mador ketdi. Bormay, qochib ketsam-chi, deb ham o‘yladi. Ammo, qochib qayoqqa ham borardi.” (EÇ. s.8). *“Qamariddin onu çağırdığında içinde bir şey hissetti, ayaklarından derman gitti. Gitmeyip kaçsam mı diye düşündü. Ama kaçsa nereye gidebilirdi ki?”* Bu cümlede **“ko‘ngli nimanidir sezib”** (içinde bir şey sezmek) ifadesi, karakterin bilinçaltındaki **tehlike algısını** temsil etmektedir. **“Oyoğidan mador ketdi”** (ayaklarından derman gitti) sözü, bedensel bir tepkidir; korkunun fizyolojik etkisini dile getirir. Yazar, korku duygusunu bedensel bir metaforla güçlendirmiştir. Bu tür sözcük kullanımları eserdeki **aktif söz varlığının** psikolojik boyutunu oluşturur.

Qamariddin “Men bilan bo‘lsang, birov chertmaydi seni. Bo‘lmasang — o‘zingga qiyin.” (EÇ. s.8). “Benimle olursan kimse sana dokunmaz. Ama olmazsan kendin bilirsin, zor olur.” Bu söz, Qamariddin’in otoriter kişiliğini, Asror’un ise **itaat ve korku arasındaki çatışmasını** açıkça yansıtır. “**O‘zingga qiyin**” ifadesi, dolaylı tehdit içerir. Burada kullanılan kelime ve tonlama, baskıcı bir kişiliğin psikolojik etkisini ortaya koymaktadır.

“O‘shanda Asror to‘yga borilganda qistirilgan pullardan berkitib qolib, unga keltirib berish lozimligini tushundi.” (EÇ. s.8). “O zaman Asror, düğünde gizlice aldığı parayı ona getirip vermesi gerektiğini anladı.” Burada “**berkitib qolib**” (gizleyip saklamak) fiili, Asror’un **vicdan azabını** ve **suçluluk duygusunu** yansıtmaktadır.

“Hozir ularning joyi bo‘sh. Hech kim yo‘q. “Hammasi in-inida berkilib yotibdi,” — deb o‘yladi Asror.” (EÇ. s.8). “Şimdi onların yeri boştu. Kimse yoktu. ‘Hepsi yuvalarında gizlenmiş yatıyor,’ diye düşündü Asror.” “**Bo‘sh**” (boş), “**hech kim yo‘q**” (kimse yok) ve “**berkilib yotibdi**” (gizlenmiş yatıyor) kelimeleri, mekânın sessizliğiyle karakterin içsel yalnızlığını birleştirmektedir.

“Dilfuza sakkizinchida o‘qiydi... ayrim o‘quvchi, hatto o‘qituvchilarda noto‘g‘ri fikr uyg‘otgan, keraksiz mish-mishlarga sabab bo‘lgan.” (EÇ. s.8). “Dilfuza sekizinci sınıfta okuyordu... bazı öğrencilerde, hatta öğretmenlerde yanlış düşünceler uyandırmış, gereksiz dedikodulara yol açmıştı.” Bu bölümde “**noto‘g‘ri fikr**” (yanlış düşünce) ve “**keraksiz mish-mishlar**” (gereksiz dedikodular) ifadeleri, sosyal çevrenin birey üzerindeki **ahlaki ve toplumsal baskısını** göstermektedir.

“Maktabga kelganim yaxshi bo‘ldi,” — deb o‘yladi Asror.” (EÇ. s.8). “Okula gelmem iyi oldu,” diye düşündü Asror.” Bu kısa iç monolog, Asror’un kendi içinde bulunduğu **geçici bir güven alanını** temsil eder. Okul, onun için dış dünyanın tehditlerinden uzak bir sığınaktır.

-Bora qoling, ishingizga. Yana dunyoni o‘g‘ri bosib ketmasin, - deb kesatdi.” (EÇ. s.9). “- Hadi işine git. Yoksa dünya yine hırsızlarla dolacak, - diye takıldı.” Buradaki “**kesatdi**” (iğneledi, alay etti) fiili, eşler arasındaki **alışkanlığa dönüşmüş iletişim biçimini** gösterir. Kadının bu sözü, Maqsud Soliyev’in sürekli iş merkezli yaşamına dair **bir kabullenme** ve aynı zamanda **içten içe şikâyet** yansıtır.

“Maqsud Soliyev bunday kesatidlarga, xotini esa uning hamisha shoshib turishiga ko‘nikib qolgan.” (EÇ. s.9). “Maqsud Soliyev bu tür iğnelemelere, karısı ise onun her zaman acele etmesine alışmıştı.” “**Ko‘nikib qolgan**” (alışmıştı) ifadesi, hem **duygusal yorgunluğu** hem de **evlilikteki durağanlığı** gösterir. Söz varlığı düzeyinde bu kelime, psikolojik kabullenmenin göstergesidir: karakter artık duygularını bastırarak yaşamı rutinleştirmiştir.

Xotini esa gap bilan uzib-uzib olishni.” (EÇ. s.9). “Kuşkusuz, eski mayor işini özlüyordu. Karısı ise laf atmayı.” Burada “**ishni qo‘msaydi**” (işini özlüyordu) ifadesi, bireyin emeklilik sonrası yaşadığı **mesleki**

kimlik kaybı duygusunu yansıtır. “Qo‘msamak” fiili, psikolojik olarak **bağımlılık** ve **geçmişle özdeşleşme** hâlini temsil eder.

“**Tunlari jinoyatchini quvishlar, ayozli kunlarda dildirab yo‘l poylashlar, olishuvlar... hammasi tushda ko‘rganday o‘tadi, ketadi.**” (EÇ. s.9). “*Geceleri suçluları kovalamalar, soğuk günlerde titreyerek yolları beklemeler, çatışmalar... hepsi bir düşte görülmüş gibi geçip gidiyor.*” “**Tushda ko‘rganday o‘tadi**” (rüyada görülmüş gibi geçiyor) ifadesi, **yabancılaşma (depersonalizasyon)** duygusunun dilsel yansımasıdır. Geçmiş deneyimler artık gerçekliğini yitirmiş, anılara dönüşmüştür. Yazar burada bilinçaltı ile bilinç arasındaki bulanıklığı söz varlığıyla kurar.

“**Ishdan ketsa jonini uzilib qoladiganday bo‘lavergandi.**” (EÇ. s.9). “*İşten ayrılırsa sanki canı kopacaktı gibi hissediyordu.*” Buradaki “**jonini uzilib qoladiganday**” (canı kopacaktı gibi) deyiimi, derin bir **varoluşsal korkunun** göstergesidir. Bu ifade, karakterin benliğini tamamen mesleğiyle özdeşleştirdiğini, yani **psikolojik olarak iş bağımlısı** hâline geldiğini ortaya koyar.

Kararsızlık ve İçsel Direnç. “**Ko‘chaga chiqib, ishxonaga yaqinlashgan sari ko‘ngli xiralashib boraverdi.**” (EÇ. s.9). “*Sokağa çıkıp iş yerine yaklaştıkça içi karardı.*” “**Ko‘ngli xiralashdi**” (içi karardı) sözü, **içsel huzursuzluk, kararsızlık ve kaygı** hâlini anlatır. Burada “ko‘ngil” sözcüğü, Özbek dilinde duyguların merkezini simgeler; Türkçede “gönül” karşılığıyla aynı işlevdedir. Bu kelimenin seçimi, ruhsal durumu doğrudan yansıtan bir **psikoleksikal unsur**dur.

“**Ishqilib boshliq joyida bo‘lmasin, Ishqilib boshliq ko‘nmasin, degan xayollar vujudini qamrab oldi.**” (EÇ. s.9). “*Yeter ki amir yerinde olmasın, Yeter ki onay vermesin*” gibi *düşünceler bedenini sardı.*” **Vujudini qamrab oldi**” (bedenini sardı) ifadesi, **kaygının fizikselleşmesini** gösterir. Bu ifade, bireyin zihinsel endişesinin bedensel bir gerginliğe dönüştüğünü anlatır. Eserde bu tür kelimeler, psikolojik durumların somutlaştırılması bakımından önemlidir.

“**U bir zumning o‘zida, pensiyaga chiqayotgan odam libosini itqitib, jinoyatga doir qidiruv bo‘limining tajribali noziri qiyofasiga qaytdi.**” (EÇ. s.9). “*Bir anda, emekliye ayrılan bir adam kılığını çıkarıp atarak, suç araştırma biriminin deneyimli müfettişi kimliğine geri döndü.*” “**Qaytdi**” (geri döndü) fiili, karakterin **içsel kimlik yeniden doğuşunu** sembolize eder. Bu dönüş, bireyin bastırılmış kimliğinin yeniden ortaya çıkışıdır. Yazar bu kelimeyle, Maqsud Soliyev’in aslında mesleğine olan **ruhsal bağımlılığını** açıkça dile getirir.

“**Bu xabar mayorning g‘ujgon xayollarini bir zumda tarqatib, sergak torttirgan edi.**” (EÇ. s.9), “*Bu haber, mayorun karmakarışık düşüncelerini bir anda dağıtmış ve onu dikkat kesilmiş hâle getirmişti.*” “**Sergak torttirgan**” (dikkat kesilmiş, uyanmış) ifadesi, **duygusal refleksin** göstergesidir. Karakter, mesleki refleksleri sayesinde yeniden yaşam enerjisi bulur. Bu, psikolojik açıdan ‘**uyku hâlinden uyanma**’ metaforuyla benzeşir. Bu bölümde *Tohir Malik*, söz varlığını yalnızca anlatım aracı olarak değil, aynı zamanda **psikolojik derinliğin dilsel yansıması** olarak kullanır. “- **Xohlang taklif o‘rnida qabul qiling, xohlang buyruq.**” (EÇ. s.10). “-

İsterseniz bunu öneri olarak kabul edin, isterseniz emir olarak.”. Buradaki **buyruq (emir)** kelimesi, otorite– itaat ilişkisini kuran önemli bir **aktif söz varlığı unsurudur**. Karakter, özgür irade izlenimi verse de aslında **psikolojik baskı altında kalmaktadır**.

“- **Men... nima desam ekan?**” (EÇ. s.10). “- *Ben... ne desem acaba?*” Bu kısa ve kesik cümle, **karakterin içsel kararsızlığını ve baskı altında kalışını** yansıtan bir örnektir. Dilsel olarak, **belirsizlik bildiren yapı** psikolojik gerilimi destekler.

“**Hatto chiqar mahallida ‘yaxshi bo‘ldi’ degan fikr diliga ravshanlik olib kirdi.**” (EÇ. s.10). “*Hatta dışarı çıkarken, ‘iyi oldu’ düşüncesi kalbine bir açıklık getirdi.*” Burada **yaxshi bo‘ldi (iyi oldu)** ifadesi, karakterin kendi vicdanını susturma biçimidir; **pişmanlık ve kendini ikna etme süreci** iç içe geçmiştir.

“-**Hozircha shov-shuv ko‘tarmay turish kerak. O‘ldirilganini bildirmay turaqaylik.**” (EÇ. s.10). “- *Şimdilik gürültü koparmayalım. Öldürüldüğünü belli etmeyelim.*” Bu cümle, **gerçeğin bastırılması ve toplumsal vicdanın suskunluğu** temasını güçlendirmektedir.

“**Ko‘zim ilg‘amadi. Keyin... odam o‘lgandek bo‘lsa kerak, suvga otishdi.**”, “*Gözüm seçemedi. Sonra... adam ölmüş gibi oldu galiba, suya attılar.*” (EÇ. s.10). Burada **ilğamamak (algılayamamak)**, bireyin psikolojik savunma refleksidir. Korku karşısında zihinsel algının kapanması, travmatik olayın bastırılmasına işaret eder.

“**Jamiyat uchun jinoyatchidan ko‘ra loqayd odam xavfliroq! Jinoyatchi jabri toratadi, balki to‘g‘ri yo‘lini topib oladi. Loqayd odam esa yangi-yangi jinoyatlarni ko‘rganida ham ko‘z yumib ketaveradi.**” (EÇ. s.11). “*Toplum için suçludan çok kayıtsız insan daha tehlikelidir! Suçlu ceza çeker, belki doğru yolunu bulur. Ama kayıtsız insan yeni suçları gördüğünde bile gözünü kapatıp geçer.*” Buradaki “**loqayd odam**” (kayıtsız insan) ifadesi, eserdeki psikolojik çözümlemenin merkezinde yer alır. Yazar, suçun değil, **suça sessiz kalmanın** asıl toplumsal tehlike olduğunu belirtir. Bu sözcük, hem **etik hem psikolojik bir anahtar kavram** olarak aktif söz varlığına dâhildir.

“**Ular o‘sha odamning o‘limida o‘zlarini aybdor his qilarmikanlar? "Men o‘rta tushganimda tirik qolardi", deb vijdonlari azob berarmikan?**” (EÇ. s.11). “*Acaba o insanlar o adamın ölümünde kendilerini suçlu hissederler mi? ‘Ben araya girseydim yaşardı’ diye vicdanları azap çeker mi?*” Burada “**vijdonlari azob berarmikan**” (vicdanları azap çeker mi) ifadesi, bireyin iç dünyasındaki **pişmanlık ve suçluluk psikolojisini** yansıtır. Bu ifade, yazarın karakteri üzerinden **ahlakî sorumluluk bilincini** sorgulamasını sağlar.

“**Pivoxonada boshqalar ham ko‘rishgan janjalni. Lekin, biron bir insof egasi topilmagan - birontasi ham o‘rnidan qo‘zg‘olmagan.**” (EÇ. s.11). “*Birahanelerde başkaları da kavgayı görmüş. Ama bir tane vicdan sahibi çıkmamış - hiçbiri yerinden kalkmamış.*” Cümledeki “**insof egasi topilmagan**” (vicdan sahibi bulunmamış) ifadesi, **ahlakî çürümenin söz varlığı yansımasıdır**. Bu tür kelimeler eserdeki **toplumsal**

eleştiri ve psikolojik çözümleme açısından belirleyicidir.

“U tajribasiga suyangan holda bir narsaga amin bo‘ldi: jamiyat uchun jinoyatchidan ko‘ra loqayd odam xavfliroq!” (EÇ. s.11). “O, deneyimine dayanarak bir şeye emin oldu: toplum için suçludan çok kayıtsız insan daha tehlikelidir!” Buradaki “**tajribasiga suyangan holda**” (deneyimine dayanarak) sözü, karakterin düşünsel olgunluğunu yansıtan bir **aktif söz varlığı unsurudur**. Bu, psikolojik gözlemin mantıksal temeline işaret eder.

“Bir kishiga ko‘pchilik bo‘lib hujum qilinganda ko‘p hollarda ular orasida o‘smirlar uchrardi. Dastlabki jinoyat qo‘rquvi ularni fosh qilib qo‘yardi.” (EÇ. s.11). “Bir kişiye kalabalık halde saldırıldığında çoğu zaman aralarında gençler olurdu. Suçun ilk korkusu onları ele verirdi.” Cümledeki “**jinoyat qo‘rquvi**” (suç korkusu) ve “**fosh qilib qo‘yardi**” (ele verirdi) kelimeleri, **psikolojik çözülmeyi** betimleyen dikkat çekici söz varlığı örnekleridir. Bu ifadeler, genç bireylerde suçun psikolojik etkisini yansıtır.

“Uning ishni o‘smirlardan boshlashi faqat Imomaliyevning ma‘lumoti emas, balki ko‘p yillik tajribasi ham sabab edi.” (EÇ. s.11). “Onun işi gençlerden başlatması sadece İmomaliyev’in verdiği bilgiye değil, uzun yıllık deneyimine de dayanıyordu.” Buradaki “ko‘p yillik tajriba” (uzun yıllık deneyim) ifadesi, karakterin psikolojik sezgisel yetkinliğini belirleyen bir söz varlığı unsurudur.

“Birinci soatdagi darsda Asror o‘z mayli, o‘z xayollariga bandi bo‘lib o‘tiridi.” (EÇ. s. 12). (*İlk derste Asror kendi isteğine, kendi hayallerine dalmış halde oturuyordu.*) Bu cümlede “**o‘z mayli**” (kendi isteğiyle) ve “**xayollariga bandi**” (hayallerine dalmak) ifadeleri, karakterin içe dönüklüğünü ve dış dünyayla kurduğu sınırlı ilişkiyi gösterir. “**Band bo‘lib**” fiili, hem fiziksel hem zihinsel bir meşguliyeti anlatır; bu yönüyle eserde karakterin psikolojik yalnızlığını temsil eden aktif bir unsur olarak değerlendirilir.

“Unga hech kim halal bermadi.” (EÇ. s. 12). (*Ona hiç kimse engel olmadı.*) Bu kısa cümledeki “**halal bermaq**” deyiimi, Özbekçede “rahatsız etmek, engel olmak” anlamına gelir. Bu ifade, Asror’un çevresinden soyutlanmışlığını, kimsenin onun iç dünyasına müdahale etmediğini vurgular. Leksik açıdan “halal” kelimesinin Arapça kökenli olup duygusal bir dokunuş taşıması, metne hem **dilsel çeşitlilik** hem de **duygusal derinlik** katar.

Otorite Figürü ve Korku İlişkisi. “Aljabr muallimasi — ellikdan oshgan, behad semiz ayol Asror borligi sababli shu sinfga kirishga yuragi bezilab turadi.” (EÇ.s.12). (*Cebir öğretmeni — ellisini geçmiş, oldukça şişman bir kadın — Asror’un varlığı nedeniyle sınıfa girmeye çekiniyordu.*) Bu cümlede öğretmenin fiziksel betimlemesi “**behad semiz ayol**” biçiminde yapılırken, onun “**yuragi bezilab turadi**” (yüreği sıkışmak, çekinmek) ifadesiyle psikolojik baskı unsuru ön plana çıkarılmıştır. Sözcük seçiminde “yurak” (kalp) metaforu, **duygusal gerginliği** temsil eder. Bu tür ifadeler, metinde karakterlerin birbirleri üzerindeki psikolojik etkilerini somutlaştırır. “**O‘ttiz yildan beri daqqi bo‘lib ketgan. Matematika olamidagi oddiy yangiliklarni bilmaganidan keyin pensiyaga qanot qilib o‘tiravermaydi?**”

(EÇ.s.12). (*Otuz yıldır donuklaşmış. Matematik dünyasındaki basit yenilikleri bile bilmeyince emekliliğini bahane edip oturup duruyor!*) Buradaki **“daqqi bo‘lib ketgan”** (donuklaşmış, körelmiş) ifadesi halk diline ait bir deyimdir. Bu deyim, **psikolojik olarak durağanlaşmayı, zihinsel yorgunluğu ve yeniliğe kapalı olmayı** anlatır. Asror’un bu içsel monoloğu, genç bir bireyin öğretmen figürüne yönelik bilinçli eleştirisini göstermekte; bu yönüyle eserde **kuşak çatışması ve zihinsel dinamizm** temaları desteklenmektedir.

“Muallima dars o‘tatib dam-badam Asrorga qaraydi. Biron bir savol berib qolmasa g‘orga edi, deb xavotirlanadi.” (EÇ. s. 12). (*Öğretmen dersi anlatırken sık sık Asror’a bakıyor, bir soru sormasa içi rahat etmiyordu.*) Bu örnekte **“xavotirlanadi”** (endişelenir) fiili, psikolojik gerilimi yansıtan önemli bir sözcüktür. Aynı zamanda **“dam-badam qaraydi”** (ara sıra bakmak) ifadesi öğretmenin bilinçaltındaki **endişe ve tedirginliği** anlatır. Leksikolojik açıdan, tekrar yapısı (dam-badam) eylemin sürekliliğini vurgular; bu da karakterin **duygusal huzursuzluğunu** dilsel düzlemde pekiştirir.

“Shu ayol Dildufzaning sinfiga rahbar. Dildufzani ‘Asror bilan yurma’, deb shu siquvga olgan.” (EÇ. s. 12). (*Bu kadın Dildufa’nın sınıf öğretmeni. Dildufa’yi ‘Asror’la görüşme’ diyerek baskı altına almış.*) Buradaki **“siquvga olgan”** (baskı altına almak) fiili, hem **sosyal kontrolü** hem de **kadınlar arası rekabeti** anlatır. Psikolojik olarak, toplumun genç bireyler üzerindeki baskı mekanizmasını yansıtır. Sözcük seçimi, Özbekçede içsel sıkışmışlık duygusunu da ima eden bir yapıya sahiptir.

“Ularning ko‘ngliga shunacha qora fikr kelgan ekan, nima uchun qizni qiynashadi?” (EÇ. s. 12). (*Madem bu kadar kötü düşünceleri varmış, neden kızı eziyorlar?*) Burada **“qora fikr”** (kara düşünce) ifadesi, **vicdan kararması** ve **ahlaki yozlaşma** anlamlarıyla eserdeki psikolojik çözümlemeyi güçlendirir. **“Ko‘ngil”** (gönül) sözcüğünün Özbekçede kalp yerine kullanılma biçimi, duygusal boyutu derinleştirir. Bu, yazarın **ahlaki vicdan ve toplumsal adalet** meselelerini dil yoluyla görünür kıldığını gösterir.

“Shunday ekan, nima yomonlik bo‘lsa, faqatshu ‘bevosh’ qizdan chiqadi.” (EÇ. s. 12). (*Öyle ya, ne kötülük varsa hep bu ‘sahipsiz’ kızdan çıkıyor.*) **“Bevosh”** kelimesi Özbekçede “kimsesiz, sahipsiz” anlamına gelir. Bu sözcük, Dildufa karakterinin toplumsal kimliğini belirleyen bir **etiket** olarak işlev görür. Yazar bu tür sözcüklerle, toplumun **ötekileştirici dilini** eleştirir. Leksikolojik açıdan, “bevosh” kelimesi hem **sosyal statü eksikliği**ni hem de **psikolojik yalnızlığı** ifade eder.

“- Ko‘chada turgan mashina, bu uy, bu mol-mulkni men orqalab ketmayman. Hammasi sizniki o‘g‘lim. Dunyo omonat.” (EÇ.s. 45). (*Sokakta duran araba, bu ev, bu mal mülkü ben götürmeyeceğim. Hepsi senindir oğlum. Dünya emanettir.*) Buradaki **“dunyo omonat”** (dünya emanettir) ifadesi, **ölüm bilinci** ve **fânîlik duygusu** üzerine kuruludur. Leksikolojik açıdan “omonat” sözcüğü Arapça kökenlidir ve dinî bir anlam taşır. Bu ifade, babanın hayat felsefesini özetlerken aynı zamanda Asror’un iç dünyasında bir **varoluşsal kaygı** oluşturur. Bu tür ifadeler eserde psikolojik gerilimin temelini oluşturur.

“Bu sizlab gapirish, bu kinoya jonni bittadan sug‘urib olish demak, Asror endi nima qilsin: shart turib

o‘zini derazadan tashlasinmi yo o‘zini tramvayning tagiga otsinmi?” (EÇ. s. 45). *Bu shakilde “siz” diyerek konusmak, bu alayli soz, insanin canini parca parca sokup almak demek. Asror shindi ne yapsin: hemen kalkip kendini pencereden mi atsın, yoksa tramvayın altına mı bıraksın?* **“Jonni bittadan sug‘urib olish”** (canı bir bir sokup almak) ifadesi, Özbekçede **manevi işkenceyi** betimleyen güçlü bir deyimdir. Buradaki **“kinoya”** kelimesi, psikolojik olarak **duygusal şiddeti** anlatır. Leksikolojik açıdan bu söz öbeği, fiziksel olmayan ama ruhsal yıkımı anlatan **somutlaştırılmış mecaz** örneğidir. Cümledeki **“derazadan tashlasinmi”** (pencereden atsın mı) ve **“tramvayning tagiga otsinmi”** (tramvayın altına mı bıraksın) ifadeleri, karakterin **intihar eğilimini** açıkça göstermektedir.

U odamning ta‘qibidan ham, sinfdoshlarning malomatidan ham, dadasining minnatli oshidan ham...”, (EÇ. s. 45). *(Hepsinden bir anda kurtulsa mı? O adamın takibinden de, sınıf arkadaşlarının ayıplamasından da, babasının minnetli yemeğinden de...)* **“Qutulmoq”** (kurtulmak) fiili, eserde psikolojik çözülmenin merkezinde yer alır. Cümlede üç kez **“ham”** bağlacıyla tekrarlanması, karakterin **yoğun sıkışmışlık hissini** pekiştirir. **“Minnatli osh”** (minnetle verilen yemek) ifadesi ise semboliktir; maddi doyumun manevi ezaya dönüşmesini anlatır. Bu yapı, söz varlığı açısından **duygusal yük taşıyan kültürel bir deyimdir. Anne Figürünün Işığı ve Vicdanın Uyanışı.**

“Onasining ovozi birdan tun bag‘riga yopirilib kirgan yorug‘ nurdan bo‘ldi.” (EÇ. s. 45)., *Annesinin sesi, bir anda gecenin karanlığına dalan bir ışık gibi oldu.* **“Tun bag‘riga yopirilib kirgan yorug‘ nur”** ifadesi, **benzetme ve sembolik anlatımın** güçlü bir örneğidir. **“Tun”** (gece) karanlığı, umutsuzluğu; **“yorug‘ nur”** (aydınlık ışık) ise **anne sevgisi ve vicdanın sesini** temsil eder. Bu söz grubu, eserin dilinde duygusal karşıtlık (antitez) yoluyla psikolojik dönüşümün başlangıcını gösterir.

“Zoir uzatgan pulni olayotganida dadasidan nafratlangan edi. Hozir o‘sha nafrat o‘qlari qaytib o‘zining yuragiga sanchila boshladi.” (EÇ. s. 45). *Zoir’in uzattığı parayı alırken babasından nefret etmişti. Şimdi o nefretin okları geri dönüp kendi kalbine saplanmaya başladı.* **“Nafrat o‘qlari yuragiga sanchila boshladi”** ifadesi, derin bir **psikolojik suçluluk ve kendine yönelen öfkeyi** simgeler. Burada **“yurak”** (kalp) sözcüğü duygusal merkezin sembolüdür. Leksikolojik olarak **“o‘q”** (ok) kelimesi, metaforik olarak vicdan azabının keskinliğini yansıtır. Bu yapı, **duygusal travmanın sözcük düzeyinde bedenleştiği** bir örnektir.

“Bunaqada jinni bo‘lib qolaman-ku’, deb o‘yladi o‘zicha.” (EÇ. s. 45). *‘Bu gidişle deli olacağım,’ diye düşündü kendi kendine.* **“Jinni bo‘lib qolmoq”** (delirmek) ifadesi, karakterin zihinsel dengesinin sarsıldığını gösterir. Bu sözcük, eserin psikolojik temasında **delilik sınırında yaşanan içsel kırılmanın** göstergesidir. **“O‘zicha o‘yladi”** (kendi kendine düşündü) yapısı ise iç konuşmanın tipik örneğidir; bireyin iç dünyasının dışa vurulmadan dile geldiği noktalardır. **Ebeveynlerin Psikolojik Körlüğü. “Bolaga qattiq turish kerak. Kecha o‘zicha bir erkaklik qildi. Indamasam, ertaga yana taroziga soladi,’ deb o‘ylardi ota.”** (EÇ. s. 45). *‘Çocuğa sert davranmak gerekir. Dün kendi kendine erkeklik yaptı. Sessiz kalırsam yarın yine ölçüsüzleşir,’ diye düşünüyordu baba.* Bu örnek, ebeveynin davranışına yön veren **otoriter zihniyetin** dildeki yansımasıdır.

“**Taroziga solmoq**” (teraziye koymak) deyimi, Özbekçede “denemek, sınamak” anlamında kullanılır. Burada baba sevgiyi **disiplinle karıştırır**; bu, ebeveyn figüründe görülen **psikolojik körlük** biçimidir. Leksik olarak deyim, kültürel düşünme biçimini yansıtır.

İçsel Gerilim ve Gurur Duygusu. “**Qamariddin taklifni eshitib, turishga shoshilmadi. Oldidagi pivoni ichib bo‘lgandan keyingina o‘rnidan asta qo‘zg‘oldi.**” (EÇ. s. 43). *Qamariddin teklifi duydu ama hemen kalkmadı. Önündeki birasını bitirdikten sonra yavaşça yerinden doğruldu.* Bu cümledeki “shoshilmadi” (acele etmedi) fiili, karakterin duygusal olarak temkinli, hatta gururlu bir kişiliğe sahip olduğunu gösterir. Burada **psikolojik direnç** ve **kontrollü davranış** öne çıkar. Qamariddin, karşısındaki kişiye hemen tepki vermemekte, iç dünyasında bir değerlendirme sürecine girmektedir. Bu davranış, onun **kendine güvenini** ve **duygusal olgunluğunu** yansıtır.

“**-Men Grafman, eshityapsanmi? — Graflar ko‘p. Qaysi birisan?**” (EÇ. s. 43). “*- Ben Graf‘ım, duyuyor musun?*” - “*Graf çok, hangisisin?*”. Bu diyalog, bireyler arasındaki **sosyal kimlik** ve **kendini üstün görme** psikolojisini yansıtmaktadır. “Graf” kelimesi bir unvan gibi kullanılarak güç sembolü hâline getirilmiştir. Ancak Qamariddin’in alaycı cevabı, **otoriteye meydan okuma** ve **ironiyle savunma mekanizması kurma** biçiminde ortaya çıkar. Bu, bireyin toplumsal baskı karşısında **psikolojik savunma geliştirmesinin** göstergesidir.

“**Qamariddinning o‘ziga bunday ishonishida jon bor ekan.**” (EÇ. s. 43). “*Qamariddin’in kendine bu kadar güvenmesinde bir haklılık vardı.*” Bu ifade, yazarın **karakter psikolojisini doğrudan çözümlediği** anlatı cümlelerinden biridir. Buradaki “**ishonish**” (**güven**) kelimesi, aktif söz varlığı açısından karakterin ruhsal gücünü, kendini kanıtlama isteğini ve yaşam mücadelesindeki kararlılığını yansıtır. Bu tür sözcükler, eserdeki bireysel psikolojiyi destekleyen temel unsurlardır.

“**-Mendan uzoqroq yuraver, Graf! - Qamariddin shunday dedi-da, eshik og‘zida poylab turgan ikki o‘spirinni ergashtirib katta yo‘l sari ketdi.**” (EÇ.3.44) “*-Benden uzak dur, Graf! - dedi Qamariddin ve kapının önünde bekleyen iki genci yanına alarak yola koyuldu.*” Bu cümlede “**uzoqqa yuraver**” (**uzak dur**) emri, karakterin **reddetme** ve **kendini koruma refleksi**ni açık biçimde göstermektedir. Qamariddin’in bu davranışı, içsel olarak kırılgan ama dışsal olarak güçlü bir kişiliğe işaret eder. Bu yönüyle karakter, **savunma mekanizması olarak mesafe koyma** stratejisini benimsemiştir.

“**Faqat narıroqqa oborib sotasan. Ana, huv ko‘prik ostiga olib bor.**” (EÇ. s. 42). “*Ama biraz daha uzağa götürüp satarısın. Şuradaki köprüünün altına götür.*” Bu cümlede “**narıroqqa**” (**daha uzağa**) ve “**ko‘prik osti**” ifadeleri, mekânsal bir yön göstermesinin ötesinde, karakterler arasındaki **psikolojik mesafeyi** de simgeler. Bu kelimeler **temel söz varlığı** içinde yer almakla birlikte, **psikolojik anlam katmanı** kazanmaktadır. Patronun buyurgan tavrı, Tal‘at‘ın içsel direnç duygusunu harekete geçirir. Bu durum, karakterin **boyun eğmeme refleksi**ni tetikler.

“Shu yigitlar zo‘ri bilan Tal’atning ta’zirini berib qo‘ymoqchi bo‘lgan.” (EÇ. s. 42). “Bu gençler Tal’at’a haddini bildirmek istemişlerdi.” Buradaki “ta’zirini berib qo‘ymoqchi bo‘lmoq” deyimi, Özbekçede cezalandırmak, haddini bildirmek anlamında kullanılır. Bu, **deyimsele söz varlığına** örnektir. Aynı zamanda, karakterlerin **saldırganlık ve üstünlük kurma psikolojisini** yansıtır.

“Tal’at stol ustidagi qopqog‘i ochiq turgan shishani so‘ramasdan olib, ko‘tardi. Yarmini ichib, joyiga qo‘ydi-da, to‘rda o‘tirgan yigitga qaradi.” (EÇ. s. 42). “Tal’at masanın üzerindeki açık şişeyi izin almadan aldı. Yarısını içip yerine koydu, sonra köşede oturan gence baktı.” Burada geçen “so‘ramasdan olib” (sormadan aldı) ve “yarmini ichib, joyiga qo‘ydi” ifadeleri, karakterin **kendine güvenini ve soğukkanlı kontrolünü** gösterir

“Joyni bo‘shatish kerak, ukam.” (EÇ. s. 42). “Yeri boşaltmak gerek, kardeşim.” Bu cümledeki “kerak” (gerek) sözcüğü, hem zorunluluk hem de emir kipinin yumuşatılmış biçimi olarak **kalıp söz** işlevi taşır.

“Bola emas, balo ekan-ku, bu,” deb qo‘ydi o‘zicha xo‘jayin (EÇ. s. 42). “Bu çocuk değil, belaymış,” dedi patron kendi kendine. **Söz Varlığı İncelemesi:** Buradaki “bala emas, balo ekan-ku” ifadesi, Özbekçede hem argo hem **deyimsele** bir yapıdır. **Korku, şaşkınlık ve saygı karışımı bir duygusal tepkidir.**

“-Balki to‘g‘ri, lekin shaxsiy mening izzat-nafsimga tegdi bu,” — dedi Eshboev. — Jinoyatni ochamiz, jinoyatchini tutamiz-u yana bizga ishonishmaydi (EÇ.s.82). Belki doğrudur, ama bu durum benim kişisel onuruma dokundu, dedi Eşboev. Suçu ortaya çıkarıyoruz, suçluyu yakalıyoruz ama yine de bize güvenmiyorlar. Bu örnekte geçen “izzat-nafs” (onur, gurur) ifadesi, karakterin **içsel dünyasındaki kırılabilirliği** yansıtmaktadır. Bu tür kelimeler, eserin **psikolojik derinliğini** ve karakterlerin **benlik bilincini** ortaya koyan aktif söz varlığı unsurlarıdır. Yazar, kahramanın duygusal tepkisini sade fakat yoğun bir dil ile verir.

“-Yo Keldiyorovga bas kelolmaydi bular, deyishganmi...” (EÇ. s. 82). (Yoksa bunlar Keldiyorov’a karşı duramıyorlar mı, öyle mi demişler...). Bu ifade, **kuruntu ve paranoyak düşünce** biçimini göstermektedir. “**deyishganmi**” (öyle mi demişler) şeklindeki dolaylı anlatım, karakterin **belirsizlik karşısında zihinsel karmaşasını** yansıtır.

“- Sen bizga e‘tibor bermay, ishini qilaver. - «Sen ishini qilaver...» Mayor Soliyev Ziganishin bilan xayrlashib chiqib uning so‘zlarini esladi: «Sen ishini qilaver...»” (EÇ. s. 83). — Bize aldirmedan işine bak. — “İşine bak...” Mayor Soliyev, Ziganishin’le vedalaştıktan sonra onun sözlerini hatırladı: “İşine bak...” Bu cümlelerde “**ishini qilaver**” ifadesinin yinelenmesi, **zihinsel yankı** etkisi yaratır. Soliyev’in düşüncelerinde bu emir yankılanarak bir **içsel monologa** dönüşür. Bu, bireyin **üst otorite karşısında içsel direnişi** ile **itaat zorunluluğu** arasındaki çatışmayı simgeler.

“Birov oyoqlaring ostiga tuzoqlar qo’yib tashlasa-yu, sen hech nimani ko’rmaganday ko’zingni chirp yumib ishini qilaversang...” (EÇ. s. 83). *Birisi ayaklarının altına tuzaklar kursa ve sen hiçbir şey görmemiş gibi gözlerini kırıp işine devam etsen...* Bu içsel söylem, **karakterin vicdan muhasebesi ve adalet duygusu** arasındaki çelişkiyi açıkça gösterir. Yazarın seçtiği kelimeler —“**tuzoq (tuzak)**”, “**ko’zingni chirp yumish (gözünü yummak)**”— psikolojik gerilimi artıran sembolik nitelikli söz varlığı örnekleridir.

“**Zamon o’zgardi, gaplar o’zgardi, nima, odamlar o’sha-o’sha nayrangboz bo’lib qolaveradimi?**” (EÇ. s. 83). *Zaman değişti, sözler değişti, ama insanlar hâlâ aynı hilebazlar mı olarak kalıyor?* Buradaki “**nayrangboz**” (**hilebaz, düzenbaz**) sözcüğü, karakterin çevresine karşı geliştirdiği **güvensizlik duygusunu** temsil eder.

“**Keldiyorovlar uni sindirishni mo’ljallashgan. Boshqa odam balki yo’lidan qaytardi. Lekin Soliyevning qaytishi sira mumkin emas**” (EÇ. s. 83). *Keldiyorovlar onu kırmayı planlamışlardı. Başka biri belki yolundan dönerdi, ama Soliyev’in dönmesi asla mümkün değildi.* Burada “**sindirish**” (kırmak) fiili, sadece fiziksel değil, **ruhsal çözülme**yi de ifade eder. Bu, bireyin **onurunu koruma güdüsünü** temsil eden aktif bir söz varlığı unsurudur.

“**Yo’q, bu toifalarning niyati o’zgacharoq bo’ladi. Ular ertani o’ylashadi**” (EÇ. s. 83), *Hayır, bu tür insanların niyetleri farklıdır. Onlar yarını düşünürler.* Bu cümlede “**toifa**” (zümre, tabaka) kelimesi, yazarın **sosyopsikolojik yaklaşımını** yansıtır.

“**-Nima balo, yana odam o’ldiribdimi?**” (EÇ. s. 83), - *Ne oldu, yine birini mi öldürmüş?* Bu ifade, halkın bireyleri geçmişleriyle yargılama eğilimini ve **toplumsal önyargıyı** gösterir. “**odam o’ldiribdimi**” kalıbı, şüphe ve korku duygusunu içeren aktif bir söz varlığı unsurudur.

“**Hech kimga salom bermaydi. Gung-soqovning o’zi. Tumtayib yuradi**” (EÇ. s. 83), *Kimseye selam vermez. Tam bir dilsiz gibi. Surat asarak gezer.* Bu kelimeler -“**gung-soqov**” (dilsiz) ve “**tumtayib**” (surat asmak)- karakterlerin **ruhsal kapanmışlıklarını** yansıtan önemli psikoleksik unsurlardır. Kadının gözlemi, toplumsal dışlamanın **dilsel biçimde** nasıl yansıtıldığını gösterir.

“**Soliyev qarasa, kampir tinmaydi. Cholning jim bo’lib qolishidan ma’lumki, bu oilada birinchi so’z huquqi shu kampirga berilgan.**” (EÇ. s. 84), *Soliyev baktı ki, kadın durmadan konuşuyor. Adamın susmasından belli ki, bu evde ilk söz hakkı o kadına verilmiş.* Bu ifade, **kadının toplumsal ve aile içindeki otoritesini** göstermektedir. “**Birinchi so’z huquqi**” (ilk söz hakkı) ifadesi, kadın karakterin aile içinde pasif değil, aksine aktif bir konumda olduğunu vurgulamaktadır. Bu yönüyle, yazar toplumsal cinsiyet rollerini tersyüz eden bir dilsel yapı kurmuştur.

“**Mayor bari bir uning bekorchi gapiga berilishiga yo’l qo’ymadi.**” (EÇ. s. 84), *Mayor, onun boş konuşmalarına kapılmasına izin vermedi.* Bu cümledeki “**yo’l qo’ymadi**” (izin vermedi) ifadesi, emir-komuta

ilişisini vurgular. Yazar, mayorun karakterinde **disiplin, kontrol ve üstünlük duygusunu** dile getirerek, bürokratik bir kişiliğin iç dünyasına ışık tutar. Bu söz varlığı unsuru, otoritenin psikolojik baskı biçimini yansıtmaktadır. Bu tür sözcükler, “psikolojik gerilim”in sözel düzeyde inşasını sağlar.

“Qamariddinning onasi eshikni ochdi-yu, ro‘parasida militsiya mayorini ko‘rib, sarosimaga tushdi.” (EÇ. s. 84), *Qamariddin’in annesi kapıyı açtı ve karşısında polis mayorunu görünce şaşkınlığa düştü.* Burada “**sarosimaga tushdi**” (şaşkınlığa düştü) ifadesi, kadının ruh halindeki **ani kaygı patlamasını** göstermektedir. Bu duygu, annenin hem oğluna hem de topluma karşı taşıdığı **suçluluk kompleksini** açığa çıkarır.

“Nasiba erkaklarning bunday tikilishiga ko‘nib qolganmidi, harholatda sir boy bermay sigaret tutatdi.” (EÇ. s. 84), *Nasiba, erkeklerin böyle bakışlarına alışmış mıydı, her hâlükârda sır vermeden sigarasını yaktı.* Burada “**sir boy bermay**” (sır vermeden) ifadesi, psikolojik direncin sözel biçimidir. Nasiba’nın karakterinde **kendini koruma içgüdüsü, onur duygusu ve duygusal bastırma** gibi psikolojik mekanizmalar açıkça görülmektedir.

“Sizlarni ham algov-dalgov qilib o‘zgartirib yotishibdimi? Hozir hammajoyda shu ahvol.” (EÇ. s. 84), *Sizi de sürekli karıştırıp değiştiriyorlar mı? Şimdi her yerde aynı durum.* Bu ifade, kadının yalnız bireysel değil, toplumsal farkındalığa da sahip olduğunu gösterir. “**Hammajoyda shu ahvol**” (her yerde aynı durum) söz öbeği, **genelleştirilmiş toplumsal huzursuzluğun** dilsel göstergesidir.

“Ona-bola orasida nima gap o‘tardi. Uning bolaligida detdomga berganman. Shuni eslayveradi, kechirmaydi. O‘lgunimcha ham kechirmasa kerak... Uvoliga qolasan... deb men o‘zimni aytdim.” (EÇ. s. 85), *Anne ile çocuk arasında ne olurdu ki... Küçükken onu yetimhaneye vermiştim. Hep onu hatırlıyor, affetmiyor. Ölünceye kadar da affetmeyecek gibi... “Uvoliga qolasan” (günahına kalacaksın) dedim, aslında kendime söyledim.* Bu cümlelerde “**kechirmaydi**” (affetmiyor) ve “**uvoliga qolasan**” (günahına kalacaksın) ifadeleri **psikolojik suçluluk** ve **vicdan azabı** kavramlarının dilsel karşılıklarıdır. “**Men o‘zimni aytdim**” (aslında kendime söyledim) ifadesi, karakterin içe yönelmiş suç bilincini göstermektedir. Bu söz varlığı unsurları, annenin bilinçaltındaki pişmanlık duygusunu açığa çıkarır. Yazar, bireysel pişmanlığı toplumsal annelik normlarıyla karşılaştırarak derin bir **psikolojik çatışma** alanı yaratır.

“Haydab chiqarolmasam’... — o‘yladi mayor, — demak, undan bezigan, quvulsa jon-jon deydi. Lekin sir boy bermogchi kelmayapti yo qo‘rqarmikin o‘g‘lidan?” (EÇ. s. 85), “*Evden atamıyorsam...*” diye düşündü mayor, “*demek ki ondan bıkmış ama kovulsa da sevinir. Fakat sırrını açmak istemiyor mu, yoksa oğlundan mı korkuyor?*” Buradaki “**sir boy bermogchi kelmayapti**” (sır vermek istemiyor) ve “**qo‘rqarmikin**” (acaba korkuyor mu) ifadeleri, **bastırılmış korku** ve **gizlenmiş duyguların** dilsel işaretleridir. Bu söz varlığı unsurları, bireyin psikolojik savunma mekanizmalarını (özellikle inkâr ve bastırma) doğrudan yansıtır.

“Yo‘q, uning ortoglari bo‘lmasa kerak. Bu yerga hech kim kelmaydi.” (EÇ. s. 85), *Hayır, onun arkadaşı*

yoktur. Buraya kimse gelmez. Bu kısa ama güçlü cümledeki “*hech kim kelmaydi*” (kimse gelmez) ifadesi, karakterin **sosyal izolasyonunu** temsil eder. Bu durum, sadece dış dünyadan kopuşu değil, aynı zamanda **ruhsal yalnızlığı** da işaret eder. Yazar, bu tür sade kelimelerle (hech kim, yo‘q, ortoqlari) karakterin içsel boşluğunu ve duygusal çöküşünü betimlemiştir.

“**Talatning gapiga qaraganda, uni oninchi mayda pivoxonada ko‘rishgan. Qiziq...**’ deb o‘yladi mayor.” (EÇ. s. 85), “*Talat‘ın söylediğine göre onu on Mayıs‘ta bir meyhanede görmüşler. İlginç...*” diye düşündü mayor. Burada “**Qiziq...**” (ilginç) ifadesi, kısa ama yoğun bir **şüphe** ve **düşünsel gerginlik** anlamı taşır. Yazarın bilinç akışı tekniğine yakın bir dil kullanımı, mayorun içsel çözümleme sürecini gösterir. Bu tür kısa düşünce geçişleri, **psikolojik gerçekçiliğin** en belirgin göstergelerindendir.

“**Ayol buni sezdi. Chaqon o‘rnidan turdi-da, mehmonga jilmayish hadya etib, uni kuzatdi.**” (EÇ. s. 85), *Kadın bunu fark etti. Hızla yerinden kalktı, konuğuna gülümseyerek onu uğurladı.* Bu cümlede “**jilmayish hadya etib**” (gülümseme armağan ederek) ifadesi, dış görünüşteki kibarlığın ardına gizlenen **duygusal maskeyi** sembolize eder. Kadın karakterin bu davranışı, psikolojik olarak **savunma mekanizması (maskelenme)** işlevi görür. Gerçekte yaşadığı kaygıyı bastırmak için **bedensel jestler** ve **yapay nezaket** kullanmaktadır.

“**Bordingizmi kattasiga, yugurdaklari yana kelishdi.**” — “**Bordim, xavotir olma,**” — dedi mayor **xotinini yupatib.** — “**Hammasi to‘g‘ri bo‘ladi.**” (EÇ. s. 85), “*Büyüklerine gittin mi, adamları yine geldiler.*” — “*Gittim, merak etme,*” dedi mayor karısını teselli ederek. — “*Her şey yoluna girecek.*” Bu diyalogda kullanılan “**xotinini yupatib**” (karısını teselli ederek) ve “**xavotir olma**” (endişe etme) ifadeleri, erkek karakterin **sorumluluk duygusunu** ve **psikolojik dayanıklılığını** ortaya koyar.

“**Barakalla, leytenant. Endi gap bunday: ertaga soat sakkizu o‘ttizda maktab oldida uchramiz. Asrorni topib, gaplashish kerak.**” (EÇ. s. 85), “*Aferin, teğmen. Şimdi şöyle: yarın saat sekiz buçukta okulun önünde buluşuyoruz. Asror‘u bulup konuşmamız gerek.*” Burada “**gap bunday**” (konu şöyle) ve “**gaplashish kerak**” (konuşmak gerek) ifadeleri **kurumsal emir dilinin** örnekleridir. Bu söz varlığı, **resmî iletişim biçiminin psikolojik etkisini** yansıtır.

“- E, kim aytdi? No‘gorachi huv ichkarida, men karnaychiman. Lekin ishdan tashqari paytda. Pul to‘lab, patent olib qo‘yg‘anman. Bu yo‘gi qonuniy.” (EÇ. s. 86). “*Kim söyledi? Nogiracı içeride, ben zurnacıyım. Ama iş dışında. Para ödeyip izin belgesi aldım. Yani bu işim yasal.*” Bu cümlede “**Bu yo‘gi qonuniy**” (Bu işi yasal) ifadesi, karakterin kendini savunma refleksini ve bilinçaltında taşıdığı **yakalanma korkusunu** yansıtır. Sözcük seçimi, özellikle “qonuniy” (yasal) kelimesi, dış dünyadan gelebilecek suçlamaları bertaraf etme çabasını simgeler.

“**O‘ninchi mayda to‘yda-midingiz?**” — “**O‘ninchidami?.. Hozir...** — **shopmoylov ... bosh chayqadi.** — **O‘ninchida to‘y yo‘q, ishda ekanman.**” (EÇ. s. 86). “*On Mayıs‘ta düğünde miydiniz?*” — “*On Mayıs‘ta*

mi?... Şimdi... — adam başını salladı. — O gün düğün yoktu, işteydim.” Burada **“bosh chayqadi”** (başını salladı) ifadesi, **inkâr ve pişmanlık** duygularını bir arada yansıtır.

“-Bunaka gaplarni xo‘jayindan so‘ray qoling. Ichkari kirib, o‘zlari bir nima demasalar... biz kichkina odammiz harholda...” (EÇ. s. 86). *“Bu tür şeyleri patrona sorun. İçeri girip kendisi bir şey demezse... Biz küçük insanlarız sonuçta...”* **“biz kichkina odammiz”** (biz küçük insanlarız) ifadesi, toplumsal sınıf bilincinin ve **boyun eğme psikolojisinin** açık bir göstergesidir. Buradaki söz varlığı, bireyin **özsayı eksikliği** ve **sisteme uyum sağlama mecburiyeti** içinde sıkıştığını yansıtır.

“U kattaroq jazodan qo‘rqyapti. Mening o‘g‘rilarni emas, qotillarni izlayotganimni biladi-ku?” (EÇ. s. 86). *“O, daha büyük bir cezadan korkuyor. Benim hırsızları değil, katilleri aradığımı biliyor ya?”* Burada **“qo‘rqyapti”** (korkuyor) kelimesi, yazarın sözcük düzeyinde verdiği **duygusal yoğunluğu** vurgular. Aynı zamanda **“mening o‘g‘rilarni emas, qotillarni izlayotganimni biladi-ku?”** ifadesi, karakterin düşünsel derinliğini ve **psikolojik sezgi gücünü** ortaya koyar.

“Bu yoqqa kelsang-chi, o‘zingni qiyinlab nima qilyapsan, -derdi marhum. - Men gunohingdan o‘tdim. Ammo militsiya gunohingdan sira o‘tmaydi.” (EÇ. s. 86). (*“Buraya gelsene, kendini neden zorluyorsun? — derdi ölü. — Ben senin günahını affettim ama polis asla affetmeyecek.”*) Burada **“marhum”** (ölü) karakterin konuşması, Asror’un **psikolojik çöküşünün** ve **vicdan azabının** bir dışavurumudur. Cümledeki tekrarlar (*“gunohingdan... o‘tmaydi”*) Asror’un bilinçaltında sürekli yankılanan suçluluk hissini temsil eder. Bu sahne, **bilinçaltının dil yoluyla somutlaştırıldığı** bir örnektir.

“Suv birdan harakatga kirib, Mirtillaev belanchakda yotgandek chayqala boshlandi... To‘lqinlar uni bir oz otib o‘ynadi-da, keyin yutib yubordi...” (EÇ. s. 86). (*“Su aniden hareket etti, Mirtillaev sanki salıncakta yatıyormuş gibi sallanmaya başladı... Dalgalar onu biraz savurdu, sonra yuttu.”*) Buradaki **“suv”, “to‘lqin”, “yutib yubordi”** kelimeleri, hem doğanın hareketini hem de karakterin iç dünyasındaki **çöküşü ve yok oluşu** simgeler.

“Bu qachongacha davom etadi? Bir umrmi? Yo vaqt o‘tgach usha mash‘um kecha unutilib boriladimi? Unutilmasa-chi?” (EÇ. s. 87). *“Bu ne zamana kadar sürecektir? Bir ömür mü? Yoksa zaman geçtikçe o uğursuz gece unutulacak mı? Ya unutulmazsa?”* Bu cümlelerdeki **“mash‘um kecha”** (uğursuz gece) ve **“unutilmasa”** (unutulmazsa) ifadeleri, karakterin travmatik geçmişe bağlı takıntılı ruh halini göstermektedir.

“Hech kim, hatto Qamariddin ham, Salim ham tushunishmaydi uni... Ishonadigan odam bo‘lmasa, demak, chin do‘st yo‘q ekan.” (EÇ.s. 87). *“Hiç kimse, hatta Qamariddin ve Salim bile onu anlamıyor... Güvenilecek biri yoksa, demek ki gerçek dost da yokmuş.”* Burada **“chin do‘st yo‘q”** ifadesi, karakterin sosyal çevreye olan güveninin yıkıldığını; psikolojik kopuşun başladığını gösterir. Bu sözcük grubu, eserde içsel yalnızlık temasının dilsel yansımasıdır.

“Asrorning vujudini muzdek ter bosdi.” (EÇ. s. 88). *“Asror’un bedenini soğuk bir ter bastı.”*. Bu ifade, suçluluk ve korkunun bedene sirayet ettiğini, psikolojik baskının fizyolojik belirtilerle somutlaştığını gösterir. **“Muzdek ter”** (soğuk ter) tamlaması, ruhsal gerginliğin güçlü bir sembolüdür.

“Asror o‘zi kashf etgan shu haqiqatni tan olib ezildi.” (EÇ. s. 87). *“Asror, kendi keşfettiği bu gerçeği kabul edip ezildi.”* Bu kullanım, karakterin iç dünyasında umutsuzluk ve çaresizliğin birikimini anlatır. Fiilisel yapı (**“ezildi”**), duygusal baskının dildeki en belirgin karşılığıdır.

-Men... agar men bo‘lmasam, qizingizni bolalar koptok qilib tashlashardi!” (EÇ. s. 89). *“— Ben mi kandırmışım?! — diye bağırdı Asror. -Ben olmasam, kızınızı çocuklar top gibi oynayarak perişan ederdi!”* Burada **“baqirib yubordi”** (bağırıp söyledi) fiili, bastırılmış öfkenin dışavurumudur. Asror, kendini savunmak isterken daha da derin bir suçluluk duygusuna kapılır.

“Qamar to‘g‘ri aytgan ekan, bundan uzoqroq yurishim kerak edi...” (EÇ. s. 89). *“Asror onlara bakmadan öfkeyle dışarı çıktı. “Qamar doğru söylemiş, onlardan uzak durmalıydım...”*. Buradaki **“shasht bilan chiqib ketdi”** (öfkeyle çıkıp gitti) ifadesi, karakterin dış dünyadan kaçış refleksini gösterir. **“Uzoqroq yurishim kerak edi”** cümlesi ise kendini koruma içgüdüsüyle birlikte bir yabancılaşma duygusunu barındırır.

“Onasi bechora ishonib qoldi. O‘g‘lini boshini mehr bilan silab qo‘yib ‘Ovqatingni suzib beray’ deb oshxona tomon yurdi.” (EÇ. s. 91), *“Zavallı annesi inanıp kaldı. Oğlunun başını sevgiyle okşayarak ‘Yemeğini koyayım’ diyerek mutfığa yöneldi.”* Bu cümlede **“bechora”** (zavallı) sözcüğü, annenin hem duygusal zayıflığını hem de oğluna olan sınırsız güvenini ifade eder. **“Mehr bilan silab qo‘yib”** (sevgiyle okşayarak) ifadesi ise şefkatin, aynı zamanda annenin gerçeği görmek istemeyen kör inancının simgesidir. Bu söz varlığı unsurları aracılığıyla yazar, annenin ruhsal durumunu; yani **iç huzuru ile bilinçsiz kaygı** arasındaki çatışmayı başarıyla yansıtmıştır.

“Dadasi ‘nozik odamlar’dan g‘oyat hayiqadi. Olsa o‘ladi-ki, ularning gapini ikki qilmaydi.” (EÇ. s. 91). *“Babası ‘nüfuzlu insanlardan’ fazlasıyla korkardı. Onların sözünü iki etse ölür gibi olurdu.”*. Burada **“hayiqadi”** (korkar, çekinir) kelimesi babanın toplumsal düzende alt konumda olduğunu, kendi değer yargılarını baskılayarak **“nozik odamlar”**ın (etkili kişiler) onayına göre hareket ettiğini gösterir. Bu kelime, **bireyin otorite karşısındaki psikolojik ezikliğini** somutlaştırır.

“Shu ‘nozik odamlar’ni xafa qilmaslik uchun yaxshi pul ishlab oladigan to‘ylardan ham voz kechgan vaqtlari bo‘lgan.” (EÇ. s. 91). *“Bu ‘nüfuzlu insanları’ kırmamak için iyi para kazanacağı düğünlerden bile vazgeçtiği zamanlar olmuştu.”*. Burada **“xafa qilmaslik”** (gücendirmemek) ifadesi, babanın etik değerlerden çok dışsal onayla hareket eden bir kişilik yapısına sahip olduğunu gösterir. Yazar bu söz varlığı aracılığıyla bireyin ahlaki ve ekonomik çatışmasını betimler.

“Shirin choy ichib ol, o‘tib ketadi, bo‘la qol,” dedi dadasi (EÇ. s. 91). *“Tatlı çay iç, geçer, hadi hazırlan,”*

dedi babası. Burada baba karakterinin duygusuzluğu ve baskıcı tavrı “**o‘tib ketadi, bo‘la qol**” (geçer, hadi hazırlan) ifadesinde belirginleşir. Bu söz varlığı, **otoriter ebeveyn figürünün empati yoksunluğunu** ortaya koyar.

“**Asror uyga qaytishi bilan xonasiga kirib yotib oldi. To o‘sha odam xonasiga bostirib kirkuncha ortoqlari oldida o‘zini oqlash yo‘llarini o‘ylab yotdi.**” (EÇ. s. 92). “*Asror eve döner dönmez odasına girip yattı. O adam odasına girene kadar arkadaşları önünde kendini nasıl savunacağını düşündü.*”. Bu bölümde “**o‘zini oqlash yo‘llarini o‘ylab yotdi**” (kendini aklamanın yollarını düşündü) ifadesi, karakterin **pişmanlık, korku ve utanç** gibi karmaşık duygular içinde bulunduğunu gösterir. Yazar burada psikolojik çözümlemeyi iç eylemle verir; dış dünyadaki sessizlik, karakterin iç dünyasındaki gürültüye dönüşür.

“**Dadasi uni o‘tmas pichoq bilan so‘yib tashlagan edi. Bu azob unga ortiqcha bo‘ldi.**” (EÇ. s. 92). “*Babasi onu kör bir bıçakla kesmiş gibiydi. Bu acı ona fazla geldi.*” Buradaki metaforik söz varlığı, fiziksel bir eylem gibi görünen “so‘yib tashlagan” (kesmiş, öldürmüş) ifadesiyle **psikolojik bir yıkımı** anlatır. Yazar, sembolik dil aracılığıyla Asror’un **benlik parçalanmasını** göstermektedir.

“**Maktabga boraymi, bormaymi, borsam darsda qanday o‘tiraman, bormasam qayoqlarda daydiyanman?**” (EÇ. s. 93). *Okula gideyim mi, gitmeyeyim mi, gidersem derste nasıl otururum, gitmezsem nerelerde dolaşırım?*). Buradaki “**boraymi, bormaymi**” karşıtlığı, **düşünsel salınım** biçiminde verilmiş; iç **monolog** tekniğiyle karakterin vicdan azabı ve kararsızlığı derinleştirilmiştir.

“**Rostdanam ahmoqlik qilibman. Darsda o‘tiraveramanmi... bolalardan nimaqa qochdim, yuraveramanmi... Bugun odamga o‘xshab borib, odamga o‘xshab yuraman...**” (EÇ. s. 93). *Gerçekten aptallık etmişim. Derste oturmalı mıydım, çocuklardan neden kaçtım, böyle mi yaşamalıyım... Bugün insan gibi gidip insan gibi davranacağım.* Buradaki “**odamga o‘xshab**” ifadesinin tekrarı, **öz benlik farkındalığının** dile yansımastır.

“**Militsionerni taniydi... Sochlariga oq oralagan, lekin ko‘rinishi baquvvat kishini endi ko‘rishi.**” (EÇ. s. 93). *Polisi tanıyordu... Saçlarına aklar düşmüş, ama hâlâ güçlü görünen bir adamdı.* Bu cümledeki **gözlemci anlatım**, dış dünyayı betimlerken, Asror’un zihinsel **gerginliğini** yansıtır. “**Baquvvat**” kelimesi, otoriteye duyulan **içsel korkunun** sembolüdür.

“**Trener’, ‘militsioner’, ‘Salim’... Asror xuddi shaxmat donalarini almashtirganiday fikr surardi.**” (EÇ. s. 93). *‘Antrenör’, ‘polis’, ‘Salim’... Asror sanki satranç taşlarını değiştiriyormuş gibi düşünüüyordu.* Bu yapı, bireyin karmaşık düşünce zincirini, **zihinsel çözülme** biçiminde aktarır. Buradaki **şahmat donalari** (satranç taşları) benzetmesi, olaylar arasında anlam kurmaya çalışan bir zihnin metaforudur.

“**Dilfuza boshini egib oldi, javob qaytarmadi.**” (EÇ. s. 94). *Dilfuza başını eğdi, cevap vermedi.* Bu cümledeki “**boshini egib oldi**” eylemi, **itaat ve mahcubiyet** arasında gidip gelen bir psikolojik durumun

sembolüdür. Karakter, toplumsal otoriteye karşı **pasif direniş** göstermektedir.

“Kinoga tushgan bo‘lsangiz, filmning nomini ayta olasizmi?” — “Nomi esimda yo‘q, hindcha kino edi,” — dedi Dilfuza past ovozda (EÇ. s. 94). *‘Filmin adını söyleyebilir misin?’ — ‘Hatırlamıyorum, Hint filmiydi,’ dedi Dilfuza alçak sesle.* Buradaki **past ovozda** ifadesi, suçluluk duygusu ile **korkunun birleştiği** bir ruh hâlini gösterir. **Sessizlik** ve **yalana sığınma**, çocuk karakterlerin psikolojik savunma mekanizmasıdır.

Qamariddin’in sorgu sırasında sergilediği **sakinlik**, aslında deneyimli bir suçlunun psikolojisini açığa çıkarır. **“Bu xotirjamlik — tergovchilar chig‘irig‘ini totib ko‘rgan odamdagina bo‘ladi xolos.”** (EÇ. s. 95). *Bu sükûnet, ancak sorgu sürecini yaşamış birinde olur.* Burada anlatıcı, **davranışsal analiz** yaparak karakterin iç dünyasını çözümler. **“Xotirjamlik”** kelimesi görünürde bir dinginlik olsa da, metinde **tehlike ve gizleme** sembolüne dönüşür.

“Men Xudo urgan bandaman, bilasizku?” (EÇ. s. 95). *Ben Tanrı’nın lanetlediği bir kulum, biliyorsunuz ya?* Bu ironik ifade, karakterin **kendi suçunu meşrulaştırma** eğilimini gösterir. Psikolojik açıdan bu, **kibir ile özsavunma** arasında bir denge arayışıdır.

“Sizdan ko‘ra kuchliroqman, epchilroqman. Undan tashqari sira pora olmayman, chunki pora olib xonavayron bo‘lganlarni ko‘p ko‘rganman.” (EÇ. s. 96). *“Sizden daha güçlü ve çevik biriyim. Ayrıca rüşvet almam, çünkü rüşvet yüzünden evlerin yıkıldığını çok gördüm.”* Bu cümlede Qamariddin’in kendine güveni ve ahlaki duruşu, aktif söz varlığı unsuru olarak belirginleşir. **“Kuchliroqman, epchilroqman, pora olmayman”** ifadeleri, onun bilinçli eylem ve seçimlerini yansıtır.

“Vaqti kelib, u dunyoda so‘roq beradigan paytimda men avval shart qo‘yaman: siz avval meni bu holga tushishga majbur qilgan bandalaringizni olib keling, ular bilan meni yuzma-yuz qiling, ana undan keyin savol-javobingizni boshlang, deyman.” (EÇ. s. 96). *“Zamanı geldiğinde o dünyada sorgulanacak olursam, önce şart koyacağım: Önce beni bu duruma zorlayan kişilerinizi getirin, onlarla yüz yüze konuşayım, sonra soru-cevap başlayabilir, derim.”* Cümledeki **“shart qo‘yaman”** ve **“yuzma-yuz qiling”** ifadeleri, karakterin kendi iradesini ve içsel direncini gösteren aktif unsurlardır. Karakterlerin Sosyal Etkileşimleri ve Leksikolojik Seçimler. Eserdeki diyaloglar, karakterlerin sosyal etkileşimlerini ve psikolojik durumlarını açığa çıkarır.

“- Shunaqa bo‘lib chiqadi o‘rtoq mayor, -dedi xotirjamligini yo‘qotmagan holda.” (EÇ. s. 96). Türkçe: *“- Böyle çıkıyor, yoldaş mayor, — dedi sakinliğini kaybetmeden.”* Burada Qamariddin’in **“dedi xotirjamligini yo‘qotmagan holda”** ifadesi, psikolojik kontrol ve olgunluk göstergesidir... **“Nima qilsin? Qochib, izini quritib ketsinmi? Yo taqdirdan tan bersinmi? Yo mayorni chalg‘ita olarmikin?”** (EÇ. s. 98). *“Ne yapsın? Kaçıp izini kaybettirsin mi? Yoksa kaderi kabul etsin mi? Yoksa mayoru aldatabilir mi?”* Burada **“Qochib, izini quritib ketsinmi?”** gibi ifadeler, karakterin zihninde süregelen aktif sorgulamayı ve karar alma psikolojisini gösterir.

“Asror gapiray desa tili aylanmadi.” (EÇ. s. 98). Türkçe: *“Asror konuşmak istese dili dönmedi.”* Bu kısa cümle, karakterin içsel korku ve şaşkınlık duygusunu basit ama etkili bir biçimde aktarmaktadır.

“Rangi dokaday oppoq Salimning ko‘zlari yarim yumuq, nafas olishi og‘ir edi.” (EÇ. s.98). *“Rengi kireç gibi beyaz olan Salim’in gözleri yarı kapalı, nefesi ağırdı.”* Burada yazar, betimleyici leksikolojiyle psikolojik durum ve fiziksel belirtileri birleştirir, okuyucuya dramatik bir etki sunar. Eserdeki söz varlığı, karakterlerin **psikolojik derinliğini, aktif karar süreçlerini, duygusal tepkilerini ve sosyal etkileşimlerini** açıkça yansıtır.

“Sizdan ko‘ra kuchliroqman, epchilroqman. Undan tashqari sira pora olmayman, chunki pora olib xonavayron bo‘lganlarni ko‘p ko‘rganman” (EÇ. s. 96). *Sizden daha güçlüyüm, daha çevikim. Ayrıca rüşvet almam, çünkü rüşvet alıp felakete uğramış birçok kişiyi gördüm.* Bu cümlede yazar, karakterin **öz-değerini ve ahlaki duruşunu vurgulamak için aktif söz varlığını** kullanır. **“kuchliroqman, epchilroqman, pora olmayman”** ifadeleri karakterin içsel kararlılığını ve kendini tanıma bilincini gösterir. **kuchliroqman, epchilroqman, pora olmayman** – cümlenin tümünde karakterin kendi gücünü ve etik duruşunu aktif olarak ifade ettiği unsurlar.

“Meni shunday yaratib qo‘yganiga Xudoning o‘zi ham hayron bo‘lsa kerak. Vaqti kelib, u dunyoda so‘roq beradigan paytimda men avval shart qo‘yaman: siz avval meni bu holga tushishga majbur qilgan bandalaringizni olib keling, ular bilan meni yuzma-yuz qiling, ana undan keyin savol-javobingizni boshlang, deyman” (EÇ. s. 96). *Beni böyle yarattığına Tanrı bile şaşırmıştır. Zamanı geldiğinde, o dünyada sorguya çekileceğim zaman önce şart koyacağım: Önce beni bu duruma düşüren kişilerle yüzleşin, onlarla beni karşı karşıya getirin, ancak bundan sonra sorularınızı başlatın.* Bu cümleler, karakterin **geleceğe dönük planlamasını ve adalet arayışını** gösterir. Burada **aktif söz varlığı**, karakterin kendi bakış açısını ve talep ettiği şartları vurgulamak için kullanılmıştır. **qo‘yaman, olib keling, yuzma-yuz qiling, boshlang** – karakterin eylem odaklı düşünce yapısını ve psikolojik kontrolünü ifade eden aktif fiiller.

“Asror ming xayolga borib, behol o‘tiridi: «Salim o‘lib qolsa nima qilaman?», «Qamar qachon keladi yo meni aldab qochvordimi?», «Salim qulupnay devdi, shuni esa balki tuzalib ketarmidi, nima uchun olib kelmadim?” (EÇ. s. 99). *Asror binlerce düşünceye dalmış, çaresiz oturuyordu: “Salim ölürse ne yaparım?”, “Qamar ne zaman gelecek, yoksa beni aldatıp kaçtı mı?”, “Salim bıçaklanmış, acaba iyileşir mi, neden onu getirmedim?”* Bu pasajda karakterin **kaygı ve çaresizlik duygusu**, aktif fiiller ve düşünce cümleleri üzerinden verilmiştir. **“qilaman, keladi, olib kelmadim”** gibi fiiller, psikolojik yoğunluğun ve eylemsel odaklanmanın göstergesidir. **qilaman, keladi, olib kelmadim** – karakterin içsel kaygısını ve sorumluluk algısını aktif olarak ortaya koyan fiiller.

“Yuragi qafasdagi nochor qush kabi pitirlab, behalovat qildi. Kalbi kafesteki çaresiz bir kuş gibi çırpındı ve boşluktaydı” (EÇ. s. 99). *Bu metaforik kullanım, karakterin duygusal yoğunluğunu ve psikolojik*

sıkışmışlığını gösterir. Burada **aktif söz varlığı** duygusal durumu hareketli ve canlı bir şekilde ifade etmektedir. **pitirlab qildi** – fiziksel ve duygusal tepkiyi aktif olarak ortaya koyan fiildir.

“Asror hozir ana shu qo‘rquv changalig‘iga tushdi. Asta tisarilib, dahliga o‘tadi. Ehtiyotkorlik bilan, ovoz chiqarmay bir-ikki qadam bosdi. Keyin qadamlarini tezlatdi” (EÇ. s. 100). *Asror şimdi tam olarak bu korku karmaşasına kapıldı. Yavaşça dahlize geçti. Dikkatle, sessizce bir iki adım attı. Sonra adımlarını hızlandırdı.* Karakterin **aksiyon ve reaksiyonları**, aktif fiillerle betimlenerek psikolojik gerilimi artırır. **“o‘tadi, bosdi, tezlatdi”** fiilleri, karakterin eylem odaklı düşünce ve korku ile hareketini gösterir. **o‘tadi, bosdi, tezlatdi** – karakterin fiziksel hareketlerini ve psikolojik tepkisini canlı olarak yansıtır.

“-Vaziyat o'zgardi, pullarning hammasini senga qoldiraman. Yarmi seniki. Yarmi... otishga hukm bo'lmasam, chiqqunimcha asraysan” (EÇ. s. 101). *"Durum değişti, paraların tamamı senin olacak. Yarısı senin; diğer yarısını eğer ölüm cezası almazsam sana emanet edeceğim."* Karakterin **sorumluluk paylaşımı ve karar alma süreci**, aktif fiillerle belirginleşir. **qoldiraman, asraysan** gibi fiiller, karakterin kontrol ve sorumluluk bilincini yansıtır. **qoldiraman, asraysan** – karakterin eylemsel kararlarını ve koruyuculuk rolünü aktif olarak ifade eden fiiller.

“-Men yomon odam emasman, yaxshi odam bo'lishni istardim. Lekin, bunga yo'l qo'ymadilar... - uning ovozi titradi” (EÇ. s. 101). *"Ben kötü bir insan değilim; iyi biri olmak isterdim, ancak buna fırsat verilmedi..."*. Bu cümlede karakterin **vicdan ve içsel çatışması** vurgulanmaktadır. **Aktif söz varlığının**, duygu yoğunluğunu aktarır. **“İstardim”** fiili karakterin arzularını, **“titradi”** ise duygusal tepkisini gösterir. **İstardim, titradi** – karakterin içsel dileklerini ve duygusal yoğunluğunu aktaran aktif fiiller.

“-Suvdan topgan odamlaringni men o'ldirganman. Tutingan ukamga pichoq sanchuvdi bir urib, suvga otib yubordim. Ma, pichog'ini olib qo'y, — u shunday deb romolchaga o'ralgan pichoqchani uzatdi” (EÇ. s. 102). *"Suyun içinden bulduğun kişileri ben öldürdüm. Kardeşime bıçak sapladım ve onu suya attım. İşte bıçağını al."* Bu örnek, karakterin **psikolojik olarak kontrolü elinde tutma ve tehdit davranışını** göstermektedir. **Aktif fiiller “o'ldirganman, sanchuvdi, uzatdi”** karakterin güç ve eylemsellik düzeyini ortaya koyar. **o'ldirganman, sanchuvdi, uzatdi** – eylem ve güç aktarımı sağlayan fiiller.

“Men hozir Asror va uning sheriklari haqidagi qissamga nuqta qo'yib shularni o'ylab o'tirman” (EÇ. s. 103). *"Şimdi Asror ve arkadaşları hakkındaki öyküme son veriyorum ve bunları düşünerek ilerliyorum."* Yazar, **hikâyeyi psikolojik bir refleksiyon ve değerlendirme çerçevesinde sonlandırır**. **“qo'yib, o'ylab”** fiilleri, aktif düşünce ve eylem sürecini ifade eder. **qo'yib, o'ylab** – karakter ve anlatıcının bilinçli eylem ve düşünce süreçlerini gösterir. **Karakterlerin psikolojik gerilimi**, aktif fiiller ve eylem odaklı cümlelerle yansıtılmıştır. **Duygusal tepkiler, sorumluluk ve karar alma süreçleri, fiziksel hareketler ve tehdit davranışları** aktif söz varlığı üzerinden etkili biçimde sunulmuştur.

SONUÇ

Eserdeki psikolojik çözümleme, **çocukluk döneminin travmatik etkilerini** yansıtan güçlü dilsel örneklerle sağlanmıştır. Sözcüklerin seçimi, yalnızca olayın anlatımını değil, karakterlerin içsel dünyasını da derinleştirir. “Ko‘ngil”, “mador”, “qochmoq”, “berkitmoq”, “mish-mish” gibi kelimeler, psikolojik durumların dilsel göstergeleridir. Bu yönüyle “Alvido Çocukluk” eserinin söz varlığı, **psikolojik gerçekliğin dili** hâline gelmiştir. Yazar, çocukluğun masumiyetini toplumsal baskı, suçluluk ve korku duygularıyla harmanlayarak, karakterin ruhsal gelişimini dilin incelikleriyle çözümlemiştir. Bu bağlamda eser, **psikolojik roman türünün Özbek edebiyatındaki özgün örneklerinden biri** olarak değerlendirilebilir.

Eserdeki “**ko‘ngil, qo‘msamak, xiralashmoq, qamrab olmoq, qaytmoq, sergak tortmoq**” gibi fiil ve ifadeler, karakterlerin ruhsal hâllerini açık biçimde yansıtır. Bu sözcükler, **aktif söz varlığına** dahildir; çünkü anlamları doğrudan karakterlerin duygu durumlarını ve içsel çatışmalarını betimlemektedir. Maqsud Soliyev’in psikolojik çözümlemesi, bireyin **emeklilik sonrası kimlik krizini, alışkanlık bağımlılığını, mesleki boşluk ve amaçsızlık korkusunu** gözler önüne serer. Bu yönüyle yazar, Özbek toplumunun birey–toplum ilişkisini, “iş” kavramı etrafında psikolojik bir derinlikle sunmuştur. Bu nedenle, “*Elvido Çocukluk*” eserinde kullanılan söz varlığı, **çocukluk ve yetişkinlik psikolojisini dil düzeyinde bütünleştiren bir yapı** sergilemektedir. Tohir Malik’in dili, psikolojik çözümlemeyi kelime seçimleriyle kurar; böylece leksikoloji, metnin ruhsal atmosferini anlamada anahtar rol oynar. Eserdeki sahne, bireyin içsel çatışmasını, toplumsal rollerin baskısı altındaki davranış biçimlerini ve vicdanın sorgulanışını ortaya koyan güçlü bir psikolojik çözümlemedir. Yazar, karakterlerin diyalogları ve iç konuşmaları aracılığıyla **suç, korku, vicdan, görev ve itaat** gibi temaları derinlemesine işler. Bu yönüyle metin, bireyin psikolojik çözülme anlarını ve karar verme süreçlerindeki gelgitleri başarıyla yansıtmaktadır.

Aktif söz varlığı unsurları olan “burchimni ado etdim”, “buyruq”, “yaxshi bo‘ldi”, “ko‘zim ilg‘amadi” sözcükleri karakterlerin **psikolojik savunma mekanizmalarını** dil üzerinden kurduğunu göstermektedir. Eserdeki her bir kelime seçimi, karakterlerin **vicdan, korku, itaat, baskı, pişmanlık** gibi duygularını yansıtır. Dolayısıyla metin, yalnızca olay örgüsü değil, aynı zamanda **insan ruhunun çözülme anlarını** anlatan bir psikolojik portredir.

Eserde özellikle **loqaydlik, vijdon, insof, qo‘rquv, tajriba** gibi kelimeler; karakterlerin **ahlakî ve psikolojik durumlarını** betimleyen **aktif söz unsurlarıdır**. Yazar, dili yalnızca olay aktarımı için değil, karakterlerin iç dünyasını açığa çıkaran bir araç olarak kullanmıştır. Bu nedenle metin, sadece bir polisiye olay örgüsü değil, aynı zamanda **toplumsal vicdanın psikolojik portresi** niteliğindedir. Eserde çocukluk dönemindeki bireylerin ruhsal gelişimi, çevresel baskılar ve toplumsal önyargılar aracılığıyla yansıtılmaktadır. Yazar, karakterlerin iç dünyalarını anlatırken özellikle **psikolojik gerilim, suçluluk, öfke, yabancılaşma ve yalnızlık** gibi duyguları ifade eden söz varlığı unsurlarına başvurmuştur. Dilsel açıdan ise, iç konuşma biçiminde kurulan cümlelerdeki **yüklem merkezli yapı**, karakterin bilinç akışını ortaya koyar.

Eserde karakterlerin iç dünyasını doğrudan yansıtan **duygusal, psikolojik ve toplumsal** terimlerle zenginleştirilmiştir. Özbekçe kelimelerdeki **duygu yoğunluğu** ve **metaforik anlam genişliği**, eserin

psikolojik derinliğini destekler niteliktedir. Yazar, dil aracılığıyla bireyin içsel dünyasıyla toplum arasındaki çatışmayı görünür kılmakta; kelime seçimlerinde **duygusal rezonans**, **vicdanî sorgulama** ve **bilinçsel eleştiri** gibi kavramları ön plana çıkarmaktadır. Bu bölümde yazar, Asror'un aile içi çatışmasını, babasının beklentileriyle kendi duygusal çöküntüsü arasındaki mücadeleyi **psikolojik ve dilsel düzeyde** derinlemesine işler. Dil, karakterlerin iç dünyasını açığa çıkaran bir araç haline gelir. Kullanılan kelimeler ve deyimler; **vicdan**, **suçluluk**, **öfke**, **çaresizlik**, **iç hesaplaşma** gibi psikolojik kavramların sözcük düzeyinde somutlaşmasını sağlar. Ayrıca eserdeki söz varlığı, karakterlerin ruhsal dalgalanmalarını doğrudan yansıtan **duygusal ve kültürel yoğunluklu** bir yapıya sahiptir. “Jon”, “yurak”, “omonat”, “nafrat”, “nur”, “jinni” gibi kelimeler, hem Özbek kültürünün hem de insan psikolojisinin derinliklerini temsil eder. Leksikolojik olarak, yazar sık sık **mecaz**, **deyim** ve **benzetme** gibi anlam genişletici araçlara başvurmuştur. Bu da dilin hem estetik hem de psikolojik katmanlarını güçlendirmektedir. Bu sebep ile Asror'un **ruhsal kırılma anını**, babasıyla olan **duygusal mesafesini**, annesinin sesiyle yaşadığı **vicdan uyanışını** ve sonunda içine düştüğü **suçluluk döngüsünü** derinlemesine yansıtır. Bu yönüyle eser, psikolojik çözümleme ve leksikolojik zenginlik bakımından önemli bir edebî olgunluk sergilemektedir. Tohir Malik'in “Elvido Çocukluk” adlı eserinde, kahraman Asror'un iç dünyası derin bir psikolojik gerçekçilikle ele alınır. Metinde kullanılan sözcükler, deyimler, kalıp sözler ve duygusal yük taşıyan ifadeler, karakterin ruhsal durumunu yansıtır. Temel söz varlığı, karakterin iç dünyasını somutlaştırırken; deyimler ve kalıp sözler, **kültürel bilinç altının** dili hâline gelir. Yabancı kökenli terimler, Sovyet sonrası toplumun **psikolojik ve dilsel ikiliğini** yansıtır. Bu bağlamda, Tohir Malik'in dili yalnızca anlatım aracı değil, aynı zamanda **psikolojik çözümleme aracıdır**. Eserde karakterlerin psikolojik çözümlemesi, onların davranış biçimleri, içsel çatışmaları ve toplumsal konumlarıyla yakından ilişkilidir. Bu bağlamda yazar, özellikle Qamariddin ve Talat karakterleri üzerinden bireyin **benlik algısı**, **güven duygusu**, **öfke** ve **gurur** gibi psikolojik temaları ön plana çıkarmıştır. Metinde kullanılan söz varlığı unsurları, karakterlerin iç dünyasını yansıtmada önemli bir araç olarak işlev görmektedir. Karakterlerin **eylem odaklı** kişilik yapılarını; **deyim ve argo unsurları** ise onların **toplumsal çevreyle kurduğu iletişimin doğal tonunu** göstermektedir. Yazar, söz varlığı unsurlarını sadece anlatı aracı olarak değil, **psikolojik derinliği kuran bir sembolik yapı** olarak da kullanmıştır. Eserde günlük hayatta kullanılan kelimelerin yoğunluğu karakterlerin sosyal çevresi ve psikolojik durumlarını yansıtır. İçsel Gerilim ve Kimlik Mücadelesi. Metinde yer alan **Soliyev** ve **Eshboev** karakterleri, otorite ve onur arasında sıkışmış iki devlet görevlisini temsil eder. Onların konuşmaları, görev bilinci ile kişisel gurur arasındaki iç çatışmayı yansıtır. Özellikle **Eshboev**'in cümleleri, karakterin psikolojik kırılma noktasını açıkça gösterir. “**Ishini qilaver**”, “**tuzoq qo'yish**”, “**nayrangboz**”, “**sindirish**”, “**gung-soqov**” gibi kelimeler, karakterlerin iç dünyasını derinleştiren **aktif söz varlığı unsurlarıdır**.

Tohir Malik, bu eserde **diyalog** ve **iç monolog** tekniklerini birleştirerek **psikolojik gerçekçiliğin** güçlü bir örneğini sunmuştur. Dilin sade ama yoğun kullanımı, karakterlerin **baskı**, **direnç**, **suçluluk** ve **korku** duygularını etkileyici biçimde yansıtır. Bireylerin iç dünyası, toplumsal ilişkiler karşısındaki duygu tepkileri ve psikolojik çözümler üzerine kuruludur. Yazar, diyaloglar aracılığıyla hem karakterlerin ruhsal durumlarını hem de toplumsal rollerin baskısını ustalıkla yansıtmaktadır. “**Uvoliga qolasan**”, “**sir boy**

bermoqchi kelmayapti", "**hech kim kelmaydi**" ve "**jilmayish hadya etib**" gibi ifadeler, dilin yalnızca iletişim değil, **psikolojik aktarım aracı** olduğunu gösterir. Yazar, sade ama derin anlam yüklü söz varlığıyla bireyin iç dünyasını toplumsal çevresiyle ilişkilendirir. Böylece metin, **psikolojik realizm** ile **sosyolojik gerçekçiliğin** birleştiği bir anlatım düzeyine ulaşır. **Vicdan azabı, sosyal yalnızlık ve anne-oğul ilişkilerindeki duygusal çözülüş** bakımından eserin en yoğun psikolojik kesitlerinden biridir. Sözcük seçimlerin ("qonuniy", "kichkina odam", "qo'rqyapti", "gunoh", "yutib yubordi") karakterlerin ruh hâllerini doğrudan yansıtır; Diyaloglarda kullanılan **aktif fiiller** (kirib, yutib, chayqala, boshlandi) karakterlerin **iç hareketlerini** sembolik biçimde dışa vurur; Yazar, sözcükleri psikolojik sembollere dönüştürerek okurun zihninde karakterlerin iç dünyasını görünür kılar. Dolayısıyla yalnızca anlatı düzeyinde değil, **söz varlığı düzeyinde de psikolojik çözümleme gücüne sahip bir yapı** sergilemektedir. Bu durum, eserin **psikolojik gerçekçilik geleneğine** bağlı olarak yazıldığını ve sözcüklerin bilinçaltı anlam katmanlarını taşıdığını göstermektedir. Eserde bireyin iç dünyasının çatışmaları, suçluluk duygusu ve vicdan azabı psikolojik çözümlemenin merkezinde yer alır. **Asror** karakterinin yaşadığı içsel gerilimler, eserin psikolojik yönünü derinleştiren en belirgin söz varlığı unsurlarını oluşturur. Özellikle korku, suç, yalnızlık ve pişmanlık kavramlarının dilsel düzeyde yoğun kullanımı, karakterin bilinçaltı dünyasını açığa çıkarmaktadır. Fiillerin ağırlıklı olması, ruhsal hareketin sürekliliğini; tekrarların kullanımı ise karakterin iç döngüsünü vurgular. Asror'un ruh hali, kelimeler aracılığıyla bir **psikolojik portreye** dönüştürülmüştür: "korku, pişmanlık, yalnızlık ve suçluluk" temaları dilin anlam alanında birleşerek okuyucuya güçlü bir iç dünya tasviri sunar. Eserde özellikle "**hayiqmoq, xafa qilmaslik, o'yga to'lmoq, o'zini oqlamoq**" gibi fiiller, karakterlerin içsel süreçlerini belirtmekte; duygusal gerilimi ifade etmek için **eylem temelli psikolojik anlatım** tercih edilmiştir. Bu yönüyle yazar, klasik psikolojik roman geleneğine uygun biçimde, karakterlerin eylemlerini ruhsal nedenlerle ilişkilendiren bir söz varlığı kurmuştur. Dilin hem duygusal hem de toplumsal anlam alanı, karakterlerin iç dünyasını derinleştirir. Böylece eser, yalnızca olay anlatımı değil, **insanın iç çatışmasını merkezine alan bir psikolojik çözümleme metni** hâline gelir. Bu bölümdeki söz varlığı, eserdeki psikolojik çözümlemenin dilsel temellerini oluşturur. Yazar, dil aracılığıyla karakterlerin içsel dünyalarını açığa çıkarır; bireylerin toplum, vicdan ve benlik arasında sıkışan ruh hâlini ustalıkla yansıtır. Malik Tohir'in Alvigo Çocukluk eserinde, karakterlerin içsel dünyası ve psikolojik derinliği, yazarın söz varlığı ve leksikolojik seçimleriyle doğrudan ilişkilidir. Eserdeki dil, karakterlerin düşüncelerini, duygusal durumlarını ve sosyal çevreyle olan etkileşimlerini yansıtır. Bu bağlamda, özellikle aktif söz varlığı unsurları, karakterlerin psikolojik analizini anlamada önemli bir rol oynar. Aktif söz varlığı, karakterlerin kendi iradeleriyle gerçekleştirdiği eylemleri, kararları ve bilinçli ifadeleri içerir. Eserde Qamariddin'in monologları, onun **kişilik yapısı, özyeterliliği ve içsel çatışmaları** hakkında bilgi verir. Malik Tohir'in leksikolojik tercihleri, hem Özbekçe özgün metinde hem de Türkçe çevirilerde karakterlerin iç dünyasını akademik açıdan analiz etmeyi mümkün kılar. Özellikle aktif söz varlığı unsurları, karakterin bilinçli eylemlerini ve içsel çatışmalarını ön plana çıkarır. Eser, karakterlerin psikolojik durumlarını, içsel çatışmalarını ve sosyal çevreyle olan etkileşimlerini yansıtırken, yazarın **zengin söz varlığı ve leksikolojik çeşitliliği** ön plana çıkar. Metinden seçilen örneklerle karakterlerin psikolojik analizi yapılacak ve **aktif söz varlığı** üzerinden açıklamalar

sunulmuştur. Yazarın aktif söz varlığı ve zengin leksikolojik tercihleri, karakterlerin psikolojik durumlarını doğrudan yansıtmaktadır. Özellikle: İçsel çatışma ve öz-değer algısı; kaygı ve endişe durumları; fiziksel ve duygusal tepkiler; karar alma ve aksiyon; gibi unsurlar, metindeki aktif fiiller ve eylemsel ifadelerle güçlendirilmiştir. Bu sayede okuyucu, karakterin psikolojik yoğunluğunu ve olaylara verdiği tepkiyi doğrudan hissedebilir. Eser, karakterlerin psikolojik durumlarını, içsel çatışmalarını ve sosyal çevreyle olan etkileşimlerini yansıtmakta; yazarın zengin söz varlığı ve leksikolojik çeşitliliği, özellikle karakterlerin düşünce ve eylemlerini canlı biçimde aktarmada ön plana çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Azimov, X. (2018). *Sanatsal Analiz Yöntemleri: Anı Ve Hafıza. Edebiyat Bilimi Sorunları*. Taşkent: Şark Yayıncılığı.
- Islomov, Z. (2019). *Özbek Edebiyatındaki Çocukluk Tasvirleri*. Taşkent: Akademiya Yayıncılığı.
- Jo‘Raeva, M. (2017). *Sanatsal Edebiyatda Çocukluk Anılarının İfadesi. Özbek Edebiyatı Ve Sanatı*, 3(5), 101–112. G‘Afur G‘Ulom Yayıncılığı.
- Murodov, S. (2019). “Kişiliğin Psikolojik Gelişimi Ve Edebiyatındaki İfadesi.” *Psikoloji Ve Edebiyat*, Taşkent: Edebiyat Yayıncılığı.
- Sharipova, M. (2018). “Anılar Ve Sanatsal İfadeleri.” *Özbek Edebiyatı*, <https://Univerpubl.Com/Index.Php/Semantic>
- Shamsiyev, S. (2017). "Edebiyat'daki Psikolojik Portreler Ve Analizleri." *Edebiyat Bilimi*, <https://Hascoding.Com/Makale/Edebiyat/Edebiyatın-Temel-Konulari-Psikolojik-Portre-2135> 67.
- Sobirov, M. (2017). *Çocukluk Anılarının Sanatsal İfadesi. Özbek Edebiyatı Tarihinden*. Taşkent: Edebiyat Yayıncılığı.
- Karimov, A. (2017). *Edebiyatda Hafıza Ve Tarihsel Tasvirler*. Taşkent: G‘Afur G‘Ulom Yayıncılığı.
- Rasulova, F. (2018). “Çocukluk Anılarının Sanatsal Tasviri.” *Özbek Edebiyatı*, <https://Doi.Org/10.5958/2278-4853.2022.00071.4> (S. 32, 93).
- Usmonova, A. (2020). "Hafıza Ve Duygusal Analizi." *Edebiyat Bilimi*, Taşkent: Şark Yayıncılığı.
- Malik, T. (2019). *Elveda çocukluk*. Taşkent: Yeni Nesil Yayıncılığı.